

Oikeuden digitalisoituminen: Sähköinen todistelu riitaoikeudenkäynneissä

Emma Koskimaa

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Oikeuden digitalisoituminen: Sähköinen todistelu riitaoikeuden- käynneissä

Emma Koskimaa
Liiketalouden koulutus
Opinnäytetyö
Toukokuu 2022

Emma Koskimaa

Oikeuden digitalisoituminen: Sähköinen todistelu riitaoikeudenkäynneissä

Vuosi

2022

Sivumäärä

56

Todistelu on keskeinen osa kaikkia oikeuskäsittelyitä, riippumatta muodosta missä se esitetään tuomioistuimen arvioitavaksi. Tässä opinnäytetyössä aihetta tarkastellaan erityisesti yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä riita-asioissa tapahtuvan todistelun, ja sen sähköistymisen, kautta. Opinnäytetyön tarkoituksena on selkeyttää prosessioikeudesta ja erityisesti todistelusta kiinnostuneille henkilöille sähköisen todistelun erityispiirteitä, siihen liittyviä prosesseja sekä sitä Suomessa ohjaavaa lainsäädäntöä.

Teoreettisessa viitekehyksessä tarkastellaan ensin todistelua kokonaisuudessaan sitä koskevan lainsäädännön ja oikeuskirjallisuuden kautta. Tämän jälkeen keskitytään tarkemmin sähköiseen todisteluun, sen erityispiirteisiin ja siihen liittyvään lainsäädäntöön. Tätä opinnäytetyötä varten toteutettiin myös neljä haastattelua aiheeseen liittyen, koska todistelulla kaikissa muodoissaan on vahva yhteys tuomioistuimissa tehtävään käytännön työhön. Haastatteluiden avulla opinnäytetyön aihetta haluttiin tuoda lähemmäs käytäntöä, sillä lain säännöksiensä tehtävä on mahdollistaa käytännön työ, ei määritellä sitä yksityiskohtaisesti.

Haastattelut toteutettiin hyödyntäen laadullisen tutkimuksen menetelmistä teemahaastattelua. Opinnäytetyön muissa osissa on hyödynnetty lainopillisen tutkimuksen menetelmiä, erityisesti sanamuodon mukaista tulkintaa, systemaattista tulkintaa, historiallista tulkintaa ja objektiivista tulkintaa.

Tutkimusta ohjasivat kolme etukäteen määriteltyä tutkimuskysymystä. Ne koskivat digitalisaation todisteluun kohdistuvia vaikutuksia, todistelua koskevien lainsäädäntömuutosten vaikutuksia sähköisen todistelun kehittymiseen sekä sähköisen todistelun tarkoituksenmukaisuutta nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön mukaisesti toteutettuna.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että digitalisaatiolla on ollut laaja vaikutus todistelun kehittymiseen sekä sisällöllisesti että prosessuaalisesti. 2000-luvun alun jälkeen tehdyissä todistelua koskevissa lainsäädäntöuudistuksissa on otettu oikeudenkäyntien digitalisoituminen huomioon myös todistelun näkökulmasta. Tänä aikana on astunut voimaan myös muita lakeja ja lakiuudistuksia, joiden tarkoitus on parantaa sähköistä asiointia viranomaisten, eli myös tuomioistuinten, kanssa. Yksi keskeisimmistä tutkimuksen aikana tehdyistä huomioista liittyy sähköisen todistelun tarkoituksenmukaisuuteen. Sähköinen todistelu on Suomessa tällä hetkellä mahdollista ja toimivaa, mutta se vaatii tehostamista etenkin prosessuaalisesta näkökulmasta.

Asiasanat: todistelu, riita-asia, sähköinen käsittely, oikeudenkäynti

Emma Koskimaa

Digitalization of justice: Presentation of e-evidence in civil case court hearings

Year 2022 Pages 56

Presentation of evidence is a crucial part of all court proceedings, regardless of its form, when presented to the court for evaluation. This thesis focused primarily on reviewing the presentation of evidence, and its digitalization, during civil case court hearings in Finnish general courts. The purpose of this thesis was to clarify the distinctive features of e-evidence, the processes related to it, and the legislation guiding it for people interested in procedural law and the presentation of evidence.

The theoretical framework of the thesis focuses first on reviewing the presentation of evidence in its entirety through legislation and legal literature concerning it. After this, the focus shifts to the presentation of e-evidence, its distinctive features, and the legislation regarding it. Moreover, four interviews concerning the presentation of e-evidence were conducted for the thesis since the topic has a strong connection to the practical work of courts. The objective of the interviews was to bring the thesis subject closer to practice since the meaning of legislation is to enable the practical work, not to define it in detail.

The interviews were conducted using one of the qualitative research methods, focused interviews. Legal research methods were utilized in other sections of the thesis, in particular the interpretation of wording, systematic interpretation, historical interpretation, and objective interpretation.

The research was guided by three research questions that were set in advance. They regarded the impacts of digitalization on the presentation of evidence, the effects of legislative amendments on the development of the presentation of e-evidence, and the appropriateness of the presentation of e-evidence when implemented as per current legislation and legal practice.

The results show that digitalization has had a significant impact on the development of the presentation of evidence on both content and procedural level. The legislative reforms performed after the beginning of the 21st century have also taken into consideration the digitalization of court hearings from the perspective of the presentation of evidence. Other laws and legislation reforms that aim to improve e-services within authorities, including the courts, have entered into force during this time. One of the key observations made during the study relates to the practicality of the presentation of e-evidence. At the moment it is possible and functional in Finland; however, it requires enhanced efficiency, especially from a procedural point of view.

Keywords: presentation of evidence, civil case, e-services, legal proceedings

Laki- ja asetusluettelo

Lyhenne	Virallinen nimi (säädönumero)
	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 63/1999)
Digipalvelulaki	Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (732/2015) Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (96/2022)
ROL	Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SähkAsL	Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003) Neuvoston asetus (EY) jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa N:o 1206/2001
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
RL	Rikoslaki (39/1889)
TSL	Työsopimuslaki (55/2001)

Sisällys

1	Johdanto.....	7
1.1	Opinnäytetyön rajaukset ja käytetyt tutkimusmenetelmät.....	8
2	Moderni todistelu perustuu monipuoliseen lainsäädäntöön.....	11
2.1	Nykyaikainen todistelu noudattelee edelleen historiallisia perinteitä.....	12
3	Todistelu ja sen prosessien vaikutukset tuomioistuimen ratkaisutoimintaan.....	14
3.1	Näyttökynnys ja todistustaakka ohjaavat todistelun toteuttamista.....	15
3.2	Hyvä todiste on oikein hyödynnetty, eheä, alkuperäinen ja luotettava.....	16
3.2.1	Henkilötodistelu.....	17
3.2.2	Kirjalliset todisteet, esineet ja katselmukset.....	18
3.3	Todisteiden toimittaminen on keskeinen tekijä todistelun onnistumisessa.....	19
3.4	Muutoksenhakuvaiheen todistelussa on huomioitava sen ominaispiirteet.....	21
3.5	Todistusoikeudelliset periaatteet turvaamassa oikeuksia.....	23
4	Sähköinen todistelu - keskeinen osa digitalisoituvaa oikeutta.....	26
4.1	Sähköisen todistelu tuo mukanaan hyötyjä ja haittoja.....	28
4.2	Tuomioistuimilta vaaditaan sopeutumista sähköisten todisteiden käsittelyyn....	30
4.3	Digitalisaation mukanaan tuomat uudenlaiset todisteiden muodot.....	31
4.3.1	Tiedostot.....	31
4.3.2	Metadata.....	32
4.3.3	Sovellukset, ohjelmat, rekisterit ja lokit.....	33
4.3.4	Sähköinen viestintä ja verkkoliikenne.....	34
4.3.5	Oikeusprosessin ja esitutinnan aikana luodut sähköiset todisteet.....	35
4.4	Sähköisten todisteiden keinot vaativat myös uudenlaisia hyödyntämistapoja....	36
4.4.1	Sähköiset asiakirja-, esine- ja katselmustodisteet.....	36
4.4.2	Sähköinen henkilötodistelu.....	37
4.4.3	Digitalisaatio asettaa tarpeen monipuolisemmalle todisteiden arvioinnille	38
5	Haastattelututkimus: käytännön näkökulmaa sähköiseen todisteluun.....	40
5.1	Kyselyn tulokset indikoivat positiivista kehitystä.....	40
5.1.1	Sähköisen todistelun keinojen kehitys ja vaihteleva hyödyntäminen.....	41
5.1.2	Sähköisten todisteiden hallinnointi on jo osa käräjäoikeuden arkea.....	42
5.1.3	Sähköisten todisteiden hyvät ja huonot puolet näkyvät arjessa selkeästi..	43
5.1.4	Asiakkaat ovat löytäneet sähköisen todistelun hyödyt.....	45
5.1.5	Sähköinen todistelu ei ole valmista käytännön näkökulmasta.....	45
6	Johtopäätökset.....	46
6.1	Oikeuden digitalisoitumista ja sähköistä todistelua tulee tutkia lisää.....	50
	Lähteet.....	52
	Liitteet.....	55

1 Johdanto

Tämä prosessioikeuden¹ alaan kuuluva opinnäytetyö tarkastelee todisteluoikeudellisesta näkökulmasta riita-asioissa esitettävää sähköistä todistelua. Sähköinen todistelu on osa oikeudenkäyntien digitalisoitumisen laajempaa kokonaisuutta. Tämä digitalisoituminen taas on käytännössä sekä teknologian käytön lisääntymistä tuomioistuimissa että oikeuden, teknologian ja yhteiskunnan suhteisiin viittaavaa tutkimusta². Oikeuden digitalisaatio johtaa väistämättä todisteluun, prosesseihin ja dokumentointiin liittyvien toimintatapojen kehittymiseen³. Yhteiskuntien, ja sitä kautta myös oikeuslaitoksen, digitalisoitumista on edistetty systemaattisesti Euroopassa jo 2000-luvun alusta alkaen, erityisesti todisteiden vastaanottamiseen liittyen⁴.

Erityisen ajankohtaisen aiheesta tekee vuonna 2020 alkunsa saanut maailmanlaajuinen korona-pandemia, joka lisäsi tarvetta myös eri viranomaistoimintojen järjestämiselle enemmän paikasta riippumattomasti. Pandemian vuoksi asetetut rajoitteet vaikuttivat suomalaisten tuomioistuinten toimintaan pakottaessaan myös niitä toimimaan enenevissä määrin etäyhteyksien avulla. Todistelun kohdalla tällä oli vaikutusta erityisesti etäkuulemisten käyttämisen lisääntymiseen, vaikka tämän mahdollistava lainsäädäntö on ollut käytössä jo vuodesta 2003.

Opinnäytetyön tarkoitus on tarkastella erityisesti sähköistä todistelua ja sen ominaispiirteitä lainsäädännön ja käytännön näkökulmista. Tehtävän tutkimuksen kautta on tarkoitus löytää vastauksien erityisesti kolmeen tutkimuskysymykseen:

- 1) miten digitalisaatio on vaikuttanut todisteluun?
- 2) ovatko todistelua koskevaan lainsäädäntöön tehdyt muutokset vaikuttaneet sähköisen todistelun kehittymiseen?
- 3) onko sähköinen todistelu tarkoituksenmukaista nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön mukaisesti toteutettuna?

¹ Prosessioikeus on aineellisten oikeuksien ja velvollisuuksien vahvistamista ja täytäntöönpanoa koskeva oikeudenala, johon liittyvän prosessilainsäädännön avulla ohjataan myös tähän liittyviä prosesseja. Helenius, D. & Linna, T. 2021. Siviili- ja rikosprosessioikeus. E-kirja. Helsinki: Alma Talent, 1

² Koulu, R. 2011. Virtuaaliläsnäoloa istuntosalissa - oikeudenkäynnin tulevaisuus vai teknologiauskoisten utopia? Defensor Legis N:o 1/2011, 72-74

³ Donoghue, J. 2017. The Rise of Digital Justice: Courtroom Technology, Public Participation and Access to Justice. Modern Law Review, Volume 80, Issue 6, 995-1025, 996

⁴ Ks. EU:n neuvoston todisteiden vastaanottamisesta annettu asetus n:o 1206/2001

Kysymyksiin pyritään löytämään vastauksia sekä teorian että käytännön näkökulmista. Tämä toteutetaan tutkimalla todisteluun liittyvää lainsäädäntöä ja oikeuskirjallisuutta sekä haastatteleamalla sen parissa työskenteleviä alan ammattilaisia.

Ensin opinnäytetyössä keskitytään tarkastelemaan todistelun ominaispiirteitä ja prosesseja, minkä kautta on tarkoitus luoda yleiskuva todistelusta. Tämän jälkeen tarkastellaan sähköistä todistelua, sen keinoja ja eri muotoja sekä niiden ominaispiirteitä tarkemmin, jotta sähköisen todistelun määritelmää saadaan selkeytettyä. Aiheeseen tuodaan käytännön työhön liittyvää näkökulmaa opinnäytetyötä varten toteutettujen teemahaastatteluiden tulosten kautta. Lopuksi tämän kaiken aineiston pohjalta muodostetaan johtopäätöksiä sähköisen todistelun tilasta ja mahdollisuuksista.

Työn tavoitteena on selkeyttää sähköiseen todisteluun liittyvää potentiaalia ja mahdollisia kehityksen kohteita. Todistelu on hyvin keskeinen kokonaisuus monissa oikeuskäsittelyissä, koska sen kautta esitetty näyttö on keskeistä tuomioistuimissa tehtävänä harkinnan kannalta. Teknologinen kehitys ja sen potentiaalinen tehokkaampi hyödyntäminen olisi sekä tuomioistuinten että siellä asioivien tahojen etu, koska yhteiskunta tuomioistuinten ympärillä digitalisoi- tuu jatkuvasti kiihtyvää vauhtia.

Vaikka tässä työssä käsitelläänkin sähköistä todistelua lähtökohtaisesti vain suomalaisen oikeusjärjestelmän kontekstissa, on lukijan hyvä tiedostaa sähköisen todistelun olevan hyvin keskeinen osa myös oikeuskeskustelua myös rajojemme ulkopuolella. Se onkin vakiinnuttanut asemansa pysyvänä terminä ja aiheena sekä suomalaisessa että kansainvälisessä oikeudellisessa keskustelussa. Englanninkielisessä keskustelussa hyödynnetään termejä *electronic evidence*, *e-evidence*, *digital evidence* ja toisinaan myös *computer evidence*. Pohjoismaisessa keskustelussa taas saatetaan hyödyntää esimerkiksi termejä *informationstekniskt bevis*, *data-bevis* tai *digitale bevis*.⁵ Esimerkiksi Euroopan Unioni on ollut vuosien saatossa aktiivinen keskustelija sähköiseen todisteluun liittyen ja sieltä kumpuavat ajatukset näyttäytyvät välillä myös tässä opinnäytetyössä.

1.1 Opinnäytetyön rajaukset ja käytetyt tutkimusmenetelmät

Todistelu-oikeus on hyvin laaja kokonaisuus, jota ohjaa useat eri lait. Näitä lakeja sovelletaan eri oikeudenaloihin ja tuomioistuimiin eri tavoin. Tässä opinnäytetyössä todistelua tarkastellaan ensisijaisesti suomalaisia yleisiä tuomioistuinta, eli käräjäoikeuksia, hovioikeuksia ja

⁵ Riekkinen, J. 2019. Sähköiset todisteet rikosprosessissa. Helsinki: Alma Talent yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannuksen kanssa, 89

korkeinta oikeutta, koskevan lainsäädännön⁶ kautta. Tarkastelun ulkopuolelle on rajattu hallintotuomioistuimia ja erityistuomioistuimia, eli markkinaoikeutta, työtuomioistuinta ja vakuutus oikeutta, koskevat todistelusäännökset. Vaikka myös niissä esitettävään todisteluun vaikuttaa joiltain osin sama lainsäädäntö kuin yleisissä tuomioistuimissa, mutta sen rinnalla tai sijasta noudatetaan myös erityisesti niiden toimintaa koskevaa lainsäädäntöä⁷. Erityistuomioistuinten lisäksi opinnäytetyössä tehtävän tarkastelun ulkopuolelle on rajattu yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävät rikosasiat, eli tarkastelun keskiöön on nostettu riita-asioiden⁸ todistelu. Tämän rajauksen johdosta keskeisin opinnäytetyössä hyödynnettävä laki on oikeudenkäymiskaari (4/1734) ja sen luku 17, jonka säännökset koskevat todistelua.

Opinnäytetyön aiheen ehkä keskeisin rajausta liittyy sähköiseen todisteluun ja sen käytäntöihin keskittymiseen. Aihe on nostettu opinnäytetyössä tehtävän tutkimuksen keskiöön sen ajankohtaisuuden vuoksi. Tuomioistuinten toiminnan ja oikeuskäsittelyiden digitalisoituminen on luonnollinen osa koko yhteiskuntamme digitalisoitumista. Toimintaympäristön digitalisoituminen on jo yksinään riittävä peruste viranomastoiminnan digitalisoitumiselle, mutta yhteiskunnan toimintatapojen muuttuminen maailmanlaajuisen koronapandemian myötä on omalta osaltaan korostanut tarvetta uudentaville toimintatavoille myös tuomioistuimissa. Oikeudenkäyntien digitalisoitumisesta tai etenkin sähköisestä todistelusta ei myöskään ole tarjolla kovin suurta määrää oikeuskäytäntöön liittyvää materiaalia ja tämä fakta lisäsi aiheeseen kohdistuvaa mielenkiintoa.

Opinnäytetyön toteuttamisessa on hyödynnetty pääasiassa kahta tutkimusmenetelmää: lainopillista tutkimusta ja laadullista tutkimusta teemahaastatteluiden kautta. Lainopillisen tutkimuksen menetelmien kautta muodostetaan opinnäytetyön teoreettinen viitekehys. Teemahaastatteluiden kautta työhön saadaan käytännön näkökulmaa lainopillista teoriaa täydentämään.

Opinnäytetyön lakitekstien ja oikeuskirjallisuuden tutkimisessa päädyttiin hyödyntämään lainopin, eli oikeusdogmatiikan, tutkimusmenetelmiä, koska tarve painottui voimassa olevan oikeuden ja oikeudellisten käytäntöjen tutkimiseen. Tutkimusmenetelmänä lainoppia hyödynnetään tieteellisen tiedon tuottamiseen ja voimassa olevan oikeuden systematisointiin ja tulkintaan. Lainopillisessa tutkimuksessa esitetään normi- ja tulkintakannanottoja oikeusnormeista, joita pyritään ryhmittelemään selkeiksi kokonaisuuksiksi. Normikannanotot ovat väitteitä oikeusnormien olemassaolosta ja kuuluvuudesta, kun tulkintakannanotot sen sijaan ovat

⁶ Yleisten tuomioistuinten prosesseihin vaikuttavat pääasiassa kaksi lakia: oikeudenkäymiskaari (4/1734) ja laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

⁷ Ks. Rautio, J. & Frände, D. 2016. Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Helsinki: Edita, 14-17

⁸ Riita-asioilla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä yleisissä tuomioistuimissa vireille saatettuja kanne- ja hakemusasioita.

väitteitä normien sisällöistä. Nämä kannanotot ovat lähtökohtaisesti toisistaan irrallisia, mutta ne voivat esiintyä lainopillisessa tutkimuksessa myös yhdessä. Lainopin avulla voidaan tutkia voimassaolevan oikeuden rajoja ja merkityksiä hyödyntäen myös muuta oikeuskirjallisuutta kuin pelkkiä oikeusnormeja ja tätä kautta selkeyttää oikeusnormilauseiden sisältöä. Myös oikeusnormien punninta ja yhteensovittaminen mm. oikeusnormien tulkinnan kautta on osa lainopillista tutkimusta. Lainopillista tutkimusta voidaan myös laajentaa esim. oikeushistorian, oikeussosiologian, oikeusteorian, oikeusvertailun tai oikeuspolitiikan tutkimusmetodeilla. Osalla näistä metodeista voi usein olla sama tutkimuksen kohde.⁹

Lainopillisessa tutkimuksessa hyödynnetään ensisijaisesti erilaisia tulkinnan menetelmiä. Lainopin keskeisimpiä työkaluja ovat tulkintametodit, jotka voidaan jakaa tulkintanormeihin ja normiristiriitojen ratkaisunormeihin. Näitä erilaisia normeja on Ari Hirvosen mukaan yhteensä yli kymmenen.¹⁰ Tässä työssä on niistä käytetty erityisesti sanamuodon mukaista ja systemaattista tulkintaa, mutta myös historiallista, vertailevaa ja objektiivista tulkintaa.

Toiseksi tässä opinnäytetyössä käytettäväksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui laadullinen tutkimus, koska aiheeseen haluttiin tuoda myös käytännöstä kumpuavaa näkökulmaa. Laadullinen tutkimus pyrkii selvittämään tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemuksia, tunteita ja eri asioiden merkityksellisyyttä heille. Tutkimusta voidaan tehdä erilaisia menetelmiä hyödyntämällä. Käytettävät menetelmät on hyvä valikoida tutkimuksen lähestymistavan perusteella.¹¹ Haastattelut ovat yksi laadullisen tutkimuksen toteuttamisen menetelmistä. Ne ovat käytännössä tutkijan johdattelimia keskusteluita, joiden tarkoituksena on selvittää haastateltavien turisuuden ja ajattelun sisältöjä. Opinnäytetyötä varten järjestetyt neljä haastattelua tallennettiin, jotta niiden pohjalta oli mahdollista tehdä uskottavia päätelmiä haastateltavien henkilöiden kokemuksista sähköiseen todisteluun liittyen. Näissä päätelmissä heijastellaan haastateltavien keskusteluissa esille tuomia ajatuksia, näkemyksiä ja kokemuksia.¹²

Tutkimuksessa hyödynnettävät haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, sillä kaikki haastateltavat henkilöt ovat työskennelleet sähköisen todistelun parissa osana omia työtehtäviään. Haastatteluissa käytettiin apuna etukäteen laadittua kysymysrunkoa, mutta sitä ei noudatettu tarkkaan. Haastateltavat johdattelivat keskusteluita omien mielipiteidensä kautta ja kysymysten tehtävä oli huolehtia oleellisten asioiden käsittelemisestä haastattelun aikana. Teemahaastatteluiden on tarkoituskin edetä hyvin vapaasti ja joustavasti, mutta niitä

⁹ Hirvonen, A. 2011. *Mitkä Metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan*. E-kirja. Helsinki: Ari Hirvonen, 21-23, 32; Husa, J. & Pohjolainen, T. 2014. *Julkisen vallan oikeudelliset perusteet*. E-kirja. Helsinki: Alma Talent, 37-38

¹⁰ Ks. Hirvonen 2011, 38-41

¹¹ Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus, 9

¹² Op. cit., 99-100

ohjataan myös haastattelijan etukäteen laatimilla teemoituksilla ja niitä tukevilla kysymyksillä. Tämän vuoksi haastattelijan on oleellista tuntea teemahaastattelun kohteena olevien aiheiden taustoja, jotta haastattelusta voidaan saada paras mahdollinen hyöty. Teemahaastatteluissa kuitenkin korostetaan haastateltavien tekemiä tulkintoja eri asioista, heidän niille antamaa arvoa ja asioiden merkityksellisyyksiä.¹³

2 Nykyaikainen todistelu perustuu monipuoliseen lainsäädäntöön

Oikeudenkäymiskaari on Suomen keskeisin prosessilaki, jonka säädökset koskevat erityisesti yleisiä tuomioistuimia eli käräjäoikeuksia, hovioikeuksia ja korkeinta oikeutta. Riita- ja siviili- asioita koskevat keskeiset prosessisäännökset löytyvät kaikki oikeudenkäymiskaaresta. Niiden lisäksi siellä on myös rikosasioita koskevia yleisiä säännöksiä, vaikka muutoin rikosasioita koskevat prosessisäännökset löytyvät laista oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997).¹⁴

Todistelun kannalta oikeudenkäymiskaaren keskeisin osa on sen 17 luku, jota uudistettiin laajasti 2010-luvun puolivälissä ja muutokset astuivat voimaan 1.1.2016. Uudistetun OK 17 luvun sisältämän lainsäädännön lähtökohtana on aiemmin voimassa olleen lainsäädännön mukaisesti suullisuus- ja välittömyysperiaate sekä kuulemisperiaate ja se perustuu vapaalle todistusteorialle¹⁵. Luku muodostuu 69 erillisestä pykälästä, joiden jaottelu noudattelee todisteluprosessin etenemistä. Luvun sisältämät lainsäädökset on jaoteltu seuraavia väliotsikoita hyödyntäen:

- Yleiset säännökset
- Velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta
- Kirjallisen kertomuksen käyttökielto sekä todisteen hyödyntämiskiello
- Asianosaisen kuulustelu
- Todistajat
- Asiantuntijat
- Asiakirjat ja katselmuskohteet
- Kutsut
- Todistelumenettely pääkäsittelyssä
- Todistelumenettely pääkäsittelyn ulkopuolella
- Todistelu vastaisuuden varalta
- Pakkokeinot
- Korvaukset ja palkkiot
- Muutoksenhaku

¹³ Op. cit., 106-108

¹⁴ Rautio & Frände 2016, 1

¹⁵ Op. cit., 4

Vaikka OK 17 luku onkin todistelun kannalta lainsäädännön keskeisin kokonaisuus, vaikuttavat siihen myös monien muiden lakien säädökset sekä EU-lainsäädäntö. Esimerkiksi todistajien vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen vaikuttavia lakeja on lueteltu OK 17 luvun 10-23 §:ssä yhteensä 15 kappaletta, mukaan lukien laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) eli sananvapauslaki, (460/2003), laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994) ja poliisilaki (872/2011). Lisäksi, koska OK 17 luvun säännökset ovat luonteeltaan yleissäännöksiä, voidaan muissa laeissa säätää todistelusta siitä poikkeavasti tai täydentäen sen säädöksiä. Tällaiset erityissäännökset ovat todistelun osalta melko harvinaisia, mutta esimerkiksi riita-asioiden todistustaakkaan liittyen niitä löytyy useampia.¹⁶ Esimerkiksi työsopimuslain (55/2001) 7 luvun 9 § 2 momentin mukaisesti työntekijän on oikeuskäsittelyn yhteydessä voitava osoittaa irtisanomisen perusteen olevan muu seikka kuin työntekijän raskaus. EU-oikeus tarkastelee todistelua etenkin valtioiden välisen yhteistyön näkökulmasta. EU:ssa on voimassa neuvoston asetus (EY) N:o 1206/2001, joka tunnetaan myös todisteluasetuksena.

Myös todistelun totuudenmukaisuuden ja täydellisyys turvaamista varten on olemassa omaa lainsäädäntöä. Rikoslain (39/1889) 15 luvussa säädetään rikoksista oikeudenhoitoa vastaan ja tuomioistuimissa annettavaan todisteluun liittyvistä rikosnimikkeistä on säädetty luvun 1, 3 ja 4-9 §:ssä. 1 § 3 momentin mukaisesti perättömän lausuman antamisesta tuomioistuimissa voidaan rangaista myös silloin, kun lausuma on annettu teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen.

2.1 Todistelussa noudatellaan edelleen historiallisia perinteitä

Todistelu on ollut osa oikeudellisia prosesseja käytännössä aina. Todistelu-oikeuteen liittyvää käsitelmäärittelyä on tehty esimerkiksi *ius communen* piirissä ja sillä on ollut keskeinen rooli roomalais-kanonisen prosessioikeuden syntyyn¹⁷. Todistelu-oikeuden kehittymisen kannalta oleellisia mullistuksia on tapahtunut lähes jokaisella historian vuosisadalla. 1100- ja 1200-luvuilla muutokset perustuivat juristien korostuvaan rooliin osana oikeudenkäyntejä. Tämän myötä lähti muodostumaan mm. legaalinen todistusteoria, jonka yhtenä merkittävänä edustajana pidetään Bartolus de Sassoferaton muotoilemaa teoriaa 1300-luvulta.¹⁸

Legaalinen oikeusteoria ja yhtenäisoikeudellinen kidutuksen teoria ovat olleet hyvin keskeisiä oikeudellisia teorioita historiassa. Siviiliasioiden kannalta niistä merkityksellisempi on ollut legaalinen oikeusteoria, joka levisi osaksi maallisten tuomioistuinten menettelyjä myöhäiskeskiajalla. Sillä on ollut erityisen suuri vaikutus kirjallisten todisteiden painoarvon kasvuun osana siviiliasioiden käsittelyä. Sen vaikutus on ulottunut myös rikosasioiden todistelun kehittymiseen, mutta niiden käsittelyssä tunnustuksella on ollut historiallisesti suurempi painoarvo

¹⁶ Op. cit., 13

¹⁷ Letto-Vanamo, P. 2008. Oikeuden käsitteet ja käsitteiden historia. *Lakimies* 7-8/2008, 1131

¹⁸ Pihlajamäki, H. 2004. Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 83-86

kirjallisiin todisteisiin verrattuna. Yleisesti ottaen legaalinen todistusteoria painotti mahdollisimman laaja-alaisen näytön saavuttamista oikeuttamaan tuomarin päätöksentekoa. Näyttö muodostui esimerkiksi tunnustuksesta, luotettavaksi todettujen silminnäköjen henkilökohtaisiin havaintoihin perustuvista lausunnoista ja/tai näitä vähäisemmistä aihetodisteista, kuten verijäljistä tai hyvästä motiivista.¹⁹

Legaalisen oikeusteorian merkitys alkoi lieventymään 1400-luvulla, jolloin oikeusoppineiden keskuudessa alkoi näkymään muutoksia aihetodisteiden painoarvon ja merkityksen arvioinnissa näytön muodostamisessa. Aihetodisteita alettiin pitämään riittävinä jopa langettavan tuomion julistamiseen. Rikosasioiden käsittelyssä pidettiin edelleen kiinni tunnustuksen merkityksestä ja joissain maissa sen saamiseen saatettiin hyödyntää kidutusta jopa 1700- ja 1800-lukujen vaihteeseen saakka. Tällöin kidutuksen käyttö väheni, kun sitä alettiin kritisoida erityisen ankarasti.²⁰

Suomessa todisteluoikeus on ollut osa kirjoitettua lainsäädäntöä vuodesta 1734 alkaen, kun oikeudenkäymiskaaren ensimmäinen versio astui voimaan. Tuolloin lainsäädäntö peilasi myös Suomessa legaalisen oikeusteorian oppeja. Laissa säädettiin muun muassa näytön laajuuden määräytymisestä, todistajien esteellisyydestä ja kirjallisten todisteiden vapaasta harkinnasta. Oikeudenkäymiskaaren 17 luku päivitettiin vuonna 1948 vastaamaan vapaan todistusteorian eli vapaan todistusharkinnan ja vapaan todistelun suuntauksia, joita kohti Suomen oikeuskäytännössä oli liikuttu jo jonkin aikaa. Lainsäädännön uudistustakin oli valmisteltu ja käsitelty valtiopäivillä jo ennen sotia 1930-luvulla.²¹

Vuoden 1948 päivityksen jälkeen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säädöksiä on muutettu useaan otteeseen, mutta seuraava koko lain lukuun kohdistuva uudistus astui voimaan 1.1.2016 lailla oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (732/2015). Uudistuksen tavoitteena oli selkeyttää ja johdonmukaistaa todistelua koskevaa lainsäädäntöä näin lisäten sen tarkoituksenmukaisuutta²².

Uudistustyö käynnistettiin vuonna 2010, kun oikeusministeriö asetti lainsäädännön uudistamista valmistelevan toimikunnan, joka myöhemmin tunnettiin todistelutoimikuntana. Toimikunta luovutti mietintönsä aiheesta marraskuussa 2012 ja siinä käsiteltiin todistusharkintaan, todistustaakkaan ja näyttökynnykseen, näytön hankinnan vastuuseen, tarpeettoman

¹⁹ Op. cit., 85-87

²⁰ Op. cit., 87-92

²¹ Lahti, M. 2006. Syytetyn tunnustus todistelukeinona. Teoksessa: Lappalainen, J. & Ojala, T. (toim.) Kirjoituksia todistusoikeudesta. E-kirja. Helsinki: Helsingin hovioikeus, 102; HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, 8; Rautio & Frände 2019, 1

²² HE 46/2014 vp, 23

todistelun kieltoon, todistamasta kieltäytymisen velvollisuuteen ja oikeuteen, todisteen hyödyntämiskieltoon, henkilökohtaisiin todistuskeinoihin sekä valaan ja vakuutukseen liittyviä kysymyksiä. Tähän mietintöön ja siitä saatuihin 57 lausuntoon perustuen laadittiin hallituksen esitys (HE 46/2014), joka käsiteltiin eduskunnassa. Tasavallan presidentti vahvisti muutoksen kohteena olleet lait kesäkuussa 2015 ja uusi lainsäädäntö astui voimaan aiemmin todetun mukaisesti 1.1.2016.²³ Oikeudenkäymiskaaren kanssa samaan aikaan uudistettiin yhteensä 27 muuta todisteluun liittyvää lakia, jotta niiden välinen johdonmukaisuus voitiin varmistaa. Käytännön kannalta ehkä keskeisimmät lakiuudistukset kohdistuivat muun muassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin, lakiin oikeustoimen ja toimituksen todistajan esteellisyydestä, rikoslakiin, esitutkintalakiin, pakkokeinolakiin, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettuun lakiin ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin.²⁴

3 Todistelu ja sen prosessien vaikutukset tuomioistuimen ratkaisutoimintaan

Vaikka todistelua ei aina tarvita asian ratkaisemiseksi, jos esimerkiksi dispositiivisen riita-asian osapuolten välillä vallitsee konsensus, se on lähtökohtaisesti keskeinen osa tuomioistuimen vastuulla olevaa näyttökysymyksen ratkaisemista. Todistelulla pyritään yleensä avaamaan menneisyyteen sijoittuvia tapahtumia ja olosuhteita. Sillä voidaan pyrkiä osoittamaan todeksi myös vallitsevia olosuhteita tai tulevaisuutta menneisiin sekä nykyisiin tapahtumiin tai olosuhteisiin perustuen.²⁵ Asianosaisen on OK 17 luvun 7 §:n mukaisesti itse esitettävä tuomioistuimelle asiansa kannalta oleellinen todistelu, mutta indispositiivisissa asioissa myös tuomioistuin voi määrätä todisteita hankittavaksi samaan lain säännökseen perustuen. Asianosaisten ei tarvitse kuitenkaan esittää oikeuskysymyksiin liittyvää todistelua, sillä tuomioistuimen tulee tuntea kotimainen lainsäädäntö viran puolesta²⁶.

Seuraavaksi tarkastellaan todisteluprosessia ja siihen liittyviä lainalaisuuksia tarkemmin. Todistelun kokonaisuudessa on hyvä tunnistaa sen eri elementtien keskinäiset suhteet ja niiden vaikutus todistelun onnistumiseen. Eri keinoihin jakautuvat todisteet vaikuttavat suoraan toiseikkoihin, jotka taas ovat keskeisiä näytön määrittelyssä. Todisteiden esittämistä tuomioistuimelle ohjataan lainsäädännöllä sekä erilaisilla todisteluoikeudellisilla periaatteilla. Myös muutoksenhakuvaiheen todistelua koskee omat säännökset. Näiden eri todistelun lainalaisuuksien tunteminen auttaa huomattavasti oman asian kannalta parhaan mahdollisen todistelukokonaisuuden laatimisessa.

²³ Rautio & Frände 2016, 2-3; HE 46/2014 vp, 42

²⁴ HE 46/2014 vp

²⁵ Rautio & Frände 2016, 6-7

²⁶ Helenius & Linna 2021, 453

3.1 Näyttökynnys ja todistustaakka ohjaavat todistelun toteuttamista

Todistus- tai näyttötaakka ja sen jakautuminen kuvaa oikeudenkäynnin osapuolten velvollisuutta osoittaa esittämiinsä todistusteemoihin liittyvät oikeustositseikat todeksi riittävän korkealla todennäköisyydellä. Todistustaakan alainen osapuoli joutuu siis ottamaan osakseen mahdolliset kärsimykset ja haitan, jos jotain oikeustositseikkaa ei voida käyttää tuomion perustana riittämättömän näytön vuoksi.²⁷

Tätä koskevat säädökset ovat poikkeavia riita- ja rikosasioiden välillä. Riita-asioissa todistustaakan voidaan sanoa tulevan väittämistaakan mukana ja riita-asioissa se usein jakautuu asi-anosaisten kesken. OK 17 luvun 1 §:ssä säädetty pääsääntö on, että riita-asian osapuolilla on velvollisuus näyttää toteen ne seikat joihin omat vaatimuksensa, vastustamisensa tai väitöksensä perustavat. Tähän ei vaikuta onko kyseessä dispositiivinen tai indispositiivinen asia. Tästä lähtökohdasta saatetaan tosin poiketa säädöksen tai asian laadun asettaman tarpeen perusteella nimenomaisen tai poikkeavan lain säännöksen mukaisesti. Asian laadun arviointiin vaikuttaa oikeuskäytännön pohjalta kokemuseräinen todennäköisyys ja asianosaisen näyttömahdollisuudet.²⁸

Näyttökynnys ylittyy riita-asioissa OK 17 luvun 2 § 2 momentin mukaisesti siinä vaiheessa, kun asianosaisen katsotaan esittäneen uskottavan näytön esittämänsä tosiseikan tueksi. Ilman näyttökynnyksen ylittymistä, seikkaa ei voida käyttää tuomion perustana. Näyttökynnys riita-asioissa on matalampi kuin rikosasioissa, joissa vaaditaan ns. täyttä näyttöä.²⁹ Tästä pääsäännöstä voidaan poiketa OK 17 luvun 2 § 4 momentin mukaisesti niissä tilanteissa, joissa näytön vahvuudesta säädetään laissa toisin tai asian laajuus vaatii muuta. Jos yksityisoikeudellisissa riitatilanteissa näyttöä ei ole saatavissa tai sen esittäminen vaatisi kohtuutonta vaivannäköä, voi tuomioistuin OK 17 luvun 2 § 4 momentin suomalla valtuudella arvioida vahingon tai muun yksityisoikeudellisen saatavan määrän noudattaen kohtuutta. Tuomioistuin siis voisi arvioida vahingon määrän myös tilanteissa, joissa ei ole esitetty ollenkaan näyttöä.³⁰

Näytön muodostuminen perustuu osapuolten tuomioistuimelle erilaisten todisteiden avulla esittämiin tosiseikkoihin sekä kokemussääntöihin. Tosiseikat voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: todistustositseikkoihin, aputositseikkoihin ja oikeustositseikkoihin. Todiste, todistustositseikka ja oikeustositseikka muodostavat yhdessä ketjun, joka johtaa ratkaisussa määrättävän oikeusseuraamuksen toteuttamiseen. Todisteen avulla voidaan osoittaa todistustositseikka, joka

²⁷ Frände, D., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S., Virolainen, J. & Vuorenpää, M. 2021. Prosessioikeus. E-kirja. Helsinki: Alma Talent, luku V.3, todistustaakkaa koskeva osuus; Helenius & Linna 2021, 458

²⁸ Helenius & Linna 2021, 468

²⁹ HE 46/2014 vp, 46-47

³⁰ Ibid.

on vaikutukseltaan välillinen. Todistusseikan avulla taas voidaan osoittaa todeksi oikeustosi-seikka, joka on oikeusseuraamuksen välittömään syntyyn vaikuttava fakta. Aputosiseikoilla ei ole varsinaista näyttöarvoa oikeustositseikkaan nähden, mutta niillä voi olla suuri merkitys todisteen näyttöarvoon. Kokemussäännöt taas voivat olla esimerkiksi syy-seuraussuhteita, joita eri ilmiöiden välillä tapahtuu.³¹

3.2 Hyvä todiste on oikein hyödynnetty, eheä, alkuperäinen ja luotettava

Tuomioistuimelle voidaan esittää todistelua kirjallisessa tai suullisessa muodossa ja osapuolet voivat tukeutua todistelussaan moniin erilaisiin keinoihin. Käytössä olevat keinot ovat henkilötodistelu, kirjalliset asiakirjatodisteet sekä esineet ja katselmukset³². Henkilötodistelu voidaan jakaa kolmeen kokonaisuuteen, joita jokaista koskee toisistaan poikkeavat säädökset: 1) henkilötodistajat, 2) asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa rikosasioissa ja 3) asiantuntijakuulemiset. Eri todistuskeinoja hyödynnetään läpi koko oikeusprosessin ja niiden tarkoitus on edesauttaa osapuolia osoittamaan näytön riittävyys oikeusseuraamuksen syntymiseksi, edellisessä luvussa kuvatun mukaisesti.³³

Todiste on voitava todeta riittävän luotettavaksi, jotta se voi toimia oikeudellisen päättelyn perustana. Luotettavuuden lisäksi todisteiden tulee olla eheitä ja alkuperäisiä. Alkuperäisyyden, eheyden ja luotettavuuden arvioinnissa on eroja eri todistuskeinojen sekä niiden muotojen välillä. Esimerkiksi todisteena esitettävien paperisten ja sähköisten asiakirjojen eheyden arviointiin vaikuttavat eri asiat³⁴.

Todisteen voidaan katsoa olevan alkuperäinen, jos se on lähtöisin väitetyltä taholta tai nimeystä lähteestä ja vastaa sisällöltään väitettyä. Kirjallisen todisteen alkuperäisyyttä arvioitaessa on hyvä tarkastella myös asiakirjan kielellistä tyyliä, sanavalintoja ja yhtenäisyyttä. Tuomioistuin voi vaatia osapuolta toimittamaan asiakirjatodisteen alkuperäisen version OK 17 luvun 19 §:n perusteella, jos sen luotettavuus todisteena on riitautettu tai sen alkuperäisyyttä on muuten tarve tutkia.³⁵ Henkilötodistelu otetaan vastaan lähes poikkeuksetta tuomioistuimen pääkäsittelyn yhteydessä, joten sen alkuperäisyys ja eheys on helposti todennettavissa. Henkilötodistelun suullisuus lisää myös sen luotettavuutta, koska kuultavan kanssa saadaan muodostettua aito puhekontakti³⁶.

³¹ Rautio & Frände 2016, 9; Helenius & Linna 2021, 453-455

³² Ks. myös opinnäytetyön luvut 3.2.1 ja 3.2.2

³³ Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, et al. 2021, luku I.3 prosessioikeuden peruskäsitteistä; Helenius & Linna 2021, 458-459

³⁴ Ks. myös opinnäytetyön luku 4.4.3

³⁵ Riekkinen 2019, 96-99

³⁶ Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, et al. 2021, luku V.1, Henkilötodistelun suullisuudesta

Alkuperäisyyteen läheisesti liittyvä eheys taas viittaa todisteen koskemattomuuteen, eli kukaan tai mikään ei ole saanut käsitellä tai muuttaa sitä oikeudetta etenkään todisteen hankinnan jälkeen. Eheydeltään kyseenalaisen todisteen alkuperä on myös mahdollista kyseenalaistaa helposti, sillä sen alkuperäisen lähteen voidaan katsoa muuttuneen. Toisaalta alkuperältään epäselvän todisteen eheys on myös kyseenalainen. Todisteen luotettavuudella taas on useampia ulottuvuuksia. Luotettavalta todisteelta vaaditaan lähtökohtaisesti sisällöllistä totuudenmukaisuutta, oikeellisuutta sekä toistettavuutta, mutta sen voidaan nähdä kattavan myös alkuperäisyyden ja eheyden vaatimukset.³⁷

3.2.1 Henkilötodistelu

Suomessa kaikkia koskee lähtökohtaisesti velvollisuus saapua kutsuttaessa tuomioistuimen kuultavaksi todistajana. Henkilöitä voidaan veloittaa tähän myös sakon uhalla³⁸. Ennen kuulemista todistajat yleensä antavat OK 17 luvun 44 §:n mukaisen vakuutuksen, jossa he lupaavat puhuvansa totta todistamisen aikana ja perustavansa kertomuksensa muuntelemattomiin tosiseikkoihin. Vakuutusta ei kuitenkaan anna esimerkiksi alle 15-vuotiaat, henkiseltä toiminnaltaan häiriintyneet, tietyt rikosasioiden asiaan osalliset, tai anonyymit todistajat. Tuomioistuimen tulee kuitenkin muistuttaa myös heitä velvollisuudesta puhua vain totta OK 27 luvun 46 §:n mukaisesti.

Asiantuntijat antavat oman kuulemisensa yhteydessä erilaisen vakuutuksen, josta säädetään OK 17 luvun 45 §:ssä. Heidän vakuutuksensa oman asiantuntijatehtävän täyttämistä parhaan ymmärryksen mukaan kuvaa hyvin myös heidän rooliaan todistelussa, josta säädetään OK 17 luvun 34-37 §:ssä. Näitä säädöksiä sovelletaan riippumatta siitä kuka asiantuntijan on nimenyt. Asiantuntijan tehtävä oikeudessa ei ole todistaa käsiteltävän asian tapahtumankulusta tai tosiseikoista muiden todistajien tapaan vaan siihen liittyvistä kokemussäännöistä ja niiden soveltamisesta. Ei kuitenkaan ole mahdotonta, että sama henkilö kertoo molemmista. Useimmiten he toimittavat lausuntonsa tuomioistuimelle kirjallisesti, mutta suullinen kuuleminen on järjestettävä sen ollessa tarpeellista tai asianosaisen sitä pyytäessä. Täten esimerkiksi suullisuuden periaate ei lähtökohtaisesti päde asiantuntijakuulemisiin.³⁹

Velvollisuuteen saapua todistajaksi on olemassa useita poikkeuksia, jotka on määritelty lain-säädännössä. Esimerkiksi OK 17 luvun 27 §:n mukaisesti alle 15-vuotiaita ja henkiseltä toiminnaltaan häiriintyneitä voidaan kuulla todistajina vain, jos tuomioistuin näkee sen tapauskohtaisesti soveliaaksi. Poikkeuksen todistamisvelvollisuuteen luo myös OK 17 luvun 10-16 §:iin perustuva velvollisuus kieltäytyä todistamasta vaitiolovelvollisuuteen perustuen.

³⁷ Riekkinen 2019, 96-99; Rautio & Frände 252-254

³⁸ Helenius & Linna 2021, 472-473

³⁹ HE 46/2014 vp, 98-99; Helenius & Linna 2021, 503-505

Vaitiolo-velvollisia koskee todistamiskiello, joka voi perustua edellä mainittujen pykälien säästösten mukaisesti esimerkiksi valtion turvallisuuden tai kansainvälisten suhteiden kannalta salassa pidettävien tietojen suojelemiseen, laissa säädettyyn vaitiolo-velvollisuuteen tai muuten arkaluontoisen tiedon suojelemiseen. Vaitiolo-oikeus taas perustuu OK 17 luvun 17-21 §:iin, joiden mukaan henkilö voi kieltäytyä todistamasta perustuen esimerkiksi läheiseen suhteeseen asianosaisen kanssa, itsekriminointisuojaan, liikesalaisuuden tai lähdesuojan suojelemiseen tai anonyymien todistajien oikeuteen suojella omaa henkilöllisyyttään. Vaitiolo-oikeus ei kuitenkaan johda automaattiseen todistamiskielloon. Todistamiskiellon perimmäinen tarkoitus on suojata yksityisiä ja julkisia intressejä samalla toimien oikeusturvan takaajana. Koska ne muodostavat vapaan todistelun periaatteen vastaisia poikkeamia, tulee niiden taustalla olevien arvojen olla aidosti suojan tarpeessa ja niitä koskevaa lainsäädäntöä tulee tulkita sanamuodon mukaisesti, jotta periaatetta voidaan noudattaa mahdollisimman laajasti.⁴⁰

Todistamiskiellosta ja vaitiolo-oikeudesta poikkeaminen on mahdollista tiettyjen perusteiden täytyessä ja asiasta tehdään aina tapauskohtainen harkinta. Tähän vaaditaan kuitenkin aina selkeät ja oikeutetut perusteet⁴¹. Todistamiskiellosta poikkeaminen on mahdollista OK 17 luvun 15 §:ssä luetelluissa tilanteissa ja vaitiolo-oikeuden murtamista koskevat perusteet löytyvät niitä koskevista lainkohdista. Myös OK 17 luvun 22 §:n säädökset velvollisuuksien ja oikeuksien ulottuvuudesta on otettava tässä huomioon. Vaikka laissa määritellyt perusteet esimerkiksi salassapidon kohteen kuolemasta tai erittäin tärkeistä syistä täytyisivät, tulee tuomioistuimen omassa harkinnassaan ottaa huomioon myös muita asiaan vaikuttavia seikkoja, kuten esimerkiksi asian laatu ja vakavuus, asianosaisten intressit ja edut sekä todisteen olenaisuus. Poikkeamiselle voidaan myös nähdä olevan painavimmat perusteet indispositiivisissa riita-asioissa kuin dispositiivisissa.⁴²

3.2.2 Kirjalliset todisteet, esineet ja katselmukset

Kirjallisten todisteiden, esineiden ja katselmusten tarpeellisuuden määrittelee niiden merkitys näyttönä tai tapana saada näyttöä. OK 17 luvun 38 §:ssä tarkoitettujen kirjallisten, eli asiakirja-, todisteiden ovat sanallisia viestejä, jotka voivat olla kirjallisessa tai sähköisessä muodossa ja ne voivat olla vaikka salakirjoituksella tai -kielellä kirjoitettuja. Esinetodisteet taas voivat olla muun muassa valokuvia, videoita, äänitallenteita tai erilaisia tavaroita. Yleensä tällaiset todisteet tuomioistuimelle toimittavat asianosaiset, mutta tuomioistuin voi itsekin pyytää niitä toimitettavaksi OK 17 luvun 40 § 1 momentin perusteella. Tuomioistuimelle toimitettavan asiakirjan ei tarvitse olla alkuperäinen OK 17 luvun 39 §:n säädöksen mukaisesti,

⁴⁰ Karppinen, R. 2006. Todistamiskielloista. Teoksessa: Lappalainen, J. & Ojala, T. (toim.) Kirjoituksia todistusoikeudesta. E-kirja. Helsinki: Helsingin hovioikeus, 48, 60-61

⁴¹ HE 46/2014 vp, 71-73

⁴² Op. cit., 61

ellei tuomioistuin toisin määrää. OK 17 luvun 38 §:ssä mainittu katselmus voidaan toimittaa tilanteessa, jossa todistelun osana olevaa kohdetta ei voida ilman hankaluutta esittää tuomioistuimelle eikä sitä voida sellaisenaan liittää myöskään oikeudenkäyntiaineistoon. Katselmuksen kohteena voi siis olla esimerkiksi isokokoinen esine, paikka tai sähköinen rekisteri ja sen hallinnointi.⁴³

Myös näiden todistuskeinojen kohdalla pyritään aina turvaamaan salassapitovelvollisuuden ja vaitiolo-oikeuden alaisia tietoja todistuskeinoneutraalisuuden periaatteen mukaisesti. Vaikka usein ajatellaan, että tämä pätee vain kuulemisessa annettavaan tietoon, kukaan ei ole velvollinen luovuttamaan esimerkiksi liikesalaisuuksia kirjallisessa tai esinemuodossa ilman erillistä suostumusta.⁴⁴ Salassa pidettävä aineisto ei ole kuitenkaan syy jättää todisteita toimittamatta tuomioistuimelle. OK 17 luvun 38 § 2 momentissa säädetään velvollisuudesta toimittaa myös salassa pidettävä materiaali tuomioistuimelle edellyttäen, että sitä voidaan siellä käsitellä ilman sen haltijaan kohdistuvaa kohtuutonta haittaa tiedon salaamiseksi. Lainsäätäjän näkemyksen mukaan esimerkiksi esineen osan irrottamisen tai peittämisen, asiakirjan salassa pidettävän sisältöosion peittämisen tai asiakirjaotteen toimittamisen kohtuullisena rasitteena ja näin toimimalla todisteita voidaan hyödyntää vapaan todistelun periaatteita kunnioittaen⁴⁵.

Todisteiden toimittamista tuomioistuimelle tai katselmuksien toteuttamista ei voida estää, sillä asianosaiset, sivulliset tahot ja viranomaiset ovat velvoitettuja noudattamaan tuomioistuimen määräyksiä editio- ja katselmuksen sallimisen velvollisuuden vuoksi⁴⁶. Tuomioistuin ei voi kuitenkaan antaa editiomääräystä ilman sen kohteena olevan tahon kuulemista ensin OK 17 luvun 40 § 2 momentin mukaisesti. Edellä mainitun pykälän mukaisesti kuulemisessa noudatetaan tarpeen mukaan samoja säädöksiä kuin asianosaisten tai todistajien kuulemisessa. Myös muiden todisteiden vastaanottaminen on tässä tilanteessa mahdollista. Editiovelvollisuuden toteuttamisen varmistamiseksi tuomioistuin voi myös vahvistaa omaa määräystään uhkasakolla tai ulosoton hyödyntämisellä edellä mainittuun OK 17 luvun 40 § 3 momenttiin nojaten.

3.3 Todisteiden toimittaminen on keskeinen tekijä todistelun onnistumisessa

Todisteiden esittäminen oikeudelle alkaa heti prosessin alussa, sillä kantajan on OK 5 luvun 2 §:n mukaisesti ilmoitettava mahdollisuuksien mukaan jo haastehakemuksessa ne todisteet ja todistusteemat joihin tulee asian käsittelyn edessä tukeutumaan. Todisteiden toimittamisen tapaan liittyviä säännöksiä ei OK 17 luvusta kuitenkaan löydy, mutta tuomioistuimen toimivaltaa todisteiden esittämistapaan ja -ajankohtaan liittyen selventää ja vahvistaa korkeimman

⁴³ HE 46/2014 vp, 100; Helenius & Linna 2021, 506-507

⁴⁴ Helenius & Linna 2021, 507

⁴⁵ HE 46/2014 vp, 101

⁴⁶ Helenius & Linna 2021, 506-507

oikeuden ratkaisu KKO 2013:91. Ratkaisussaan korkein oikeus katsoo tuomioistuimen prosessinjohtomenpiteiden velvoittavan asianosaisia ja ettei niistä tehtävistä päätöksistä voida valittaa myöskään kanteluteitse, ellei erikseen näin ole säädetty⁴⁷.

On hyvä huomioida, että todisteiden toimittamista tuomioistuimelle valmistelun aikana ei lueta vielä varsinaiseksi todisteluksi. Varsinainen todistelu otetaan vastaan lähtökohtaisesti asian pääkäsittelyssä. Kirjallisten todisteiden esittäminen pääkäsittelyssä tarkoittaa usein todisteen sisällön esille tuomista oleellisilta osin osana todistusteeaman käsittelyä. Henkilötodistelu taas toteutetaan useimmiten kuulemisina pääkäsittelyn yhteydessä. Vaikka todistelun esittäminen painottuu pääkäsittelyyn, todisteisiin vetoaminen on oleellista kuitenkin jo valmisteluvaiheessa preklusiosäännöksen kannalta tarkasteltuna. Preklusio voi nimittäin estää todisteen hyödyntämisen myöhemmin prosessin aikana, jos siihen ei ole vedottu valmisteluvaiheessa.⁴⁸

Preklusio rajoittaa asianosaisten mahdollisuuksia esittää uusia seikkoja ja todisteita dispositiivisten riita-asioiden pääkäsittelyssä, ellei OK 6 luvun 9 §:ssä säädetty vaatimukset täyty. Se vaikuttaa erityisesti pääkäsittelyssä tapahtuvaan varsinaiseen todisteluvaiheeseen, sillä preklusio astuu voimaan valmisteluvaiheen päätyttyä. Oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:ssä säädetään, että uusia todisteita saa esittää vain, jos voidaan olettaa, että siihen ei ole vedottu aiemmin pätevistä syyistä johtuen tai, jos kaikki asianosaiset ovat siihen suostuvaisia. Uusien seikkojen esittämistä koskeva sääntely on tiukempaa, sillä asianosaista vaaditaan esittämään todennäköisyysnäyttö tukemaan ilmoittamaansa pätevää syytä sille miksi seikkoja ei ole esitetty jo valmisteluvaiheessa. Tämä johtuu siitä, että uusien seikkojen esittäminen voi saada aikaan jopa koko oikeudenkäyntiä uudelleen muokkaavia vaikutuksia tai ainakin lisätä oikeudenkäynnin työllistävyyttä luomalla tarpeen uudelle todistelulle ja vastatodistelulle.⁴⁹ Tämä taas olisi epäedullista etenkin prosessiekonomian ja todistusoikeudellisten periaatteiden näkökulmasta.

Preklusio tarkoitus on turvata, yhdessä todistusoikeudellisten periaatteiden kanssa, keskitettyä pääkäsittelyä ja estää asianosaisten taktikoimista vastapuolen kustannuksella. Uusien seikkojen ja todisteiden esittämistä ei kuitenkaan haluta lainsäätäjän toimesta kieltää kokonaan, sillä se voisi vaarantaa asianosaisten oikeusturvan toteutumisen mahdollistamalla oikeudenmenetyksen tai johtamalla liialliseen seikkojen ja todisteiden esittämiseen ”varmuuden vuoksi” jo valmisteluvaiheessa. Se taas kuormittaisi prosessia turhaan. Oikeudenmenetyksen ennaltaehkäisy onkin keskeinen osa myös OK 6 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pätevän syy

⁴⁷ KKO 2013:91, perusteluiden kohdat 10 ja 11

⁴⁸ Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, et al. 2021, luku IX.1 Siviilijutun käsittely (Todistelu)

⁴⁹ HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta, 61-62

arviointia ja sen tulisi ohjata tuomioistuimen harkintaa asiassa. Asianosaisilta voidaan vaatia kohtuullista huolellisuutta asiansa koostamisessa jo valmisteluvaiheessa, mutta inhimillisten erehdysten tai olosuhteiden vaihteluista johtuvat muutokset tulee sallia, jotta oikeudenmenetyksiltä voidaan välttyä. Tuomioistuimen on harkinnassaan huomioitava myös vastapuolen etu muun muassa kontardiktorisuuden toteutumiseksi todistelussa.⁵⁰

Riita- ja hakemusasioissa on mahdollista vastaanottaa todistelua myös pääkäsittelyn ulkopuolella tai vastaisuuden varalta. OK 17 luvun 56-60 §:t säätelevät todistelun vastaanottamista pääkäsittelyn ulkopuolella ja sen toteuttamisen edellytykset on lueteltu 56 §:ssä. Sitä koskevat edellytykset muistuttavat vastaisuuden varalta esitetyn todistelun vastaanottamisen edellytyksiä, joista säädetään OK 17 luvun 61 §:ssä. Näitä keinoja voidaan käyttää tilanteissa, joissa niiden hyödyntäminen on merkityksellistä henkilön oikeusturvan toteutumisen kannalta tai jos todisteen esittäminen pääkäsittelyssä on selkeästi kohtuutonta tai mahdotonta. Käytännössä se vaatii esimerkiksi todisteen todennäköistä häviämisen tai tuhoutumisen riskiä tai kuultavan heikkoa terveydellistä tilaa.

Todistelun vastaanottaminen vastaisuuden varalle on mahdollista vain riita- ja hakemusasioissa. Sen puitteissa voidaan tietysti OK 17 luvun 61 §:n määrittelemien edellytyksin kuulla todistajia tai asiantuntijoita sekä vastaanottaa asiakirja-, esine- ja katselmustodisteita. Toisin sanoen esimerkiksi ennakoituja asianomistajia ei voida kuulla todistajina ennakoon. Todistelun vastaanottamisessa pääkäsittelyn ulkopuolella ei ole tällaisia rajoituksia. Molemmissa tapauksissa todistelua voidaan joissain tilanteissa ottaa vastaan missä tahansa tuomioistuimessa.⁵¹

Riita- ja siviiliasiat voidaan ratkaista myös vain kirjallisen menettelyn pohjalta tietysti edellytyksin. OK 5 luvun 27a §:n mukaisesti riitainen asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä yksin kirjallisen valmistelun perusteella, jos kukaan asianosaisista ei vastusta sitä. Asian ratkaiseminen ilman pääkäsittelyn järjestämistä on tarkoituksenmukaista lainsäätäjän mukaan silloin, kun pääkäsittelyn järjestäminen ei ole perusteltua. Näin voi olla, jos asiassa ei esimerkiksi olla vastaanottamassa suullista todistelua tai asian tosiseikaston nähdään olevan riidaton. Tällöin asia voidaan ratkaista vain kirjallisten todisteita hyödyntäen.⁵²

3.4 Muutoksenhakuvaiheen todistelussa on huomioitava sen ominaispiirteet

Jos tuomioistuimen antamaan ratkaisuun saa hakea muutosta, koskee tämä muutoksenhakuoikeus myös todistelua koskevia ratkaisuja. Muutoksenhakuvaihe sisältää todistelua samalla tavalla kuin asian ensimmäinenkin käsittely. Tämän vuoksi yleisten tuomioistuinten tekemiä

⁵⁰ HE 32/2001 vp, 60-62, 12-13; Helenius & Linna 2021, 201-22

⁵¹ Helenius & Linna 2021, 516; HE 46/2014 vp, 115-116

⁵² HE 32/2001 vp, 53-55

ratkaisuja koskevaa muutoksenhakua varten laadittavassa valituksessa on ilmoitettava todisteet, joihin muutoksenhakija aikoo tukeutua. Valituskirjelmien sisältöä koskevat sisältövaatimukset löytyvät hovioikeuksien osalta OK 25 luvusta ja korkeimman oikeuden osalta OK 30 luvusta. Muutoksenhakuvaiheen todistelu kuitenkin poikkeaa alkuperäisessä oikeuskäsittelyssä annetusta todistelusta muun muassa, koska muutoksenhakutuomioistuimet hyödyntävät ensisijaisesti jo aiemmassa oikeusasteessa esitettyä todistelua myös omassa ratkaisussaan.⁵³

Jos muutoksenhakija tai vastavalittaja haluaa esittää muutoksenhakutuomioistuimena toimivalle hovioikeudelle uusia todisteita riita-asiassa, hänen on OK 25 luvun 15 §:n mukaisesti ilmoitettava tuomioistuimelle syyt miksi se tulisi sallia. OK 25 luvun 17 §:n mukaisesti hovioikeus voi ottaa vastaan uutta aineistoa, jos muutoksenhakija tai vastavalittaja ” - saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen käräjäoikeudessa tai että hänellä on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin.” Sama pätee OK 30 luvun 7 §:n mukaisesti tilanteessa, jossa hovioikeuden antamasta ratkaisusta haetaan muutosta korkeimmalta oikeudelta.

Muutoksenhakukäsittelyissä hovioikeus voi ratkaista asian kirjallisessa menettelyssä. Tällöin voidaan OK 16 luvun 12 §:n mukaisesti hyödyntää myös käräjäoikeuden nauhoittamia todistelutaltioita ellei ole syytä kyseenalaistaa käräjäoikeudessa vastaanotetun todistelun uskottavuutta. Jos hovioikeus järjestää asiassa pääkäsittelyn, siellä otetaan OK 26 luvun 15 §:n mukaisesti vastaan hovioikeudessa uutena esitettävä todistelu sekä käräjäoikeudessa esitetty todistelu uudestaan, mikäli hovioikeudelta halutaan arvio käräjäoikeudessa annetun suullisen todistelun uskottavuudesta. Myös korkeimmassa oikeudessa voidaan OK 30 luvun 20 §:n mukaisesti järjestää tarvittaessa suullinen käsittely, jossa voidaan ottaa vastaan koko asiaan tai vain osaan siitä liittyvää todistelua, mutta lähtökohtaisesti korkein oikeus käsittelee sille saapuvat asiat kirjallisessa menettelyssä⁵⁴.

Ylimääräisen muutoksenhaun todistelua koskeva lainsäädäntö löytyy OK 31 luvusta. Sen mukaisesti ylimääräisen muutoksenhaun perusteena voisivat olla esimerkiksi todisteluun liittyvät menettelyvirheet tai tuomion purkuun mahdollisesti johtavan uuden näyttöaineiston saaminen.⁵⁵ Ylimääräinen muutoksenhaku toteutetaan OK 31 luvun 2 §:n mukaisesti kantelemalla asianomaiselle ylioikeudelle tai korkeimmalle oikeudelle toimittamalla heille kantelukirjelmä, jossa tulee saman luvun 3 §:n mukaisesti ilmoittaa muun muassa todisteet, joihin vaatimuksessa nojataan. Myös ylimääräisen muutoksenhaun kohdalla voidaan järjestää suullinen käsittely OK 31 luvun 5 §:n mukaisesti ja ne toteutetaan noudattaen kyseessä olevan tuomioistuinten suullista käsittelyä koskevaa lainsäädäntöä.

⁵³ Rautio & Frände 2016, 23

⁵⁴ Op. cit., 24

⁵⁵ Op. cit., 24-25

3.5 Todistusoikeudelliset periaatteet turvaamassa oikeuksia

Todistusoikeudellisia prosessiperiaatteita on useita ja linkittyvät vahvasti muun muassa preklusioon ja oikeudenkäyntien laadun mittareihin eli varmuuteen, joutuisuuteen ja halpuuteen⁵⁶. Niiden tarkoitus kulminoituu tarpeeseen turvata prosessia, sekä sen tuottaman lopputuloksen oikeudellisuutta sekä perusoikeuksiin kuuluvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista käytännössä. Niiden voidaan myös sanoa muodostavan todistusoikeuden keskeisen prosessuaalisen sisällön.⁵⁷ Periaatteet muodostavat yhdessä verkon, jossa ne vaikuttavat todistelun muodostumiseen yhdessä. Esimerkiksi välittömyyden ja suullisuuden periaate linkittyy vahvasti parhaimman todistusaineen periaatteeseen, sillä sen vaikutus todisteiden arvoon on merkittävä. Vapaan todistelun periaate taas on hyvin yleinen periaate, josta voidaan kuitenkin perustellusti poiketa esimerkiksi todisteiden ollessa vaikeasti saavutettavissa, epäluotettava tai prosessieconomisesti epäedullinen⁵⁸.

Vapaan todistelun periaate on ollut osa suomalaista todistelu-oikeutta lainsäädännöllisesti vuodesta 1948, mutta käytännössä se on tullut osaksi oikeuskäytäntöämme 1900-luvun alussa⁵⁹. Se perustuu OK 17 luvun 1.1 §:ään ja takaa oikeuden esittää kaikki haluttu näyttö tuomioistuimelle, joka taas osaa määritellä sen todistusvoiman. Periaate ilmenee oikeuskäytännössä vapaana todisteluna ja vapaana todisteiden harkintana. Vapaa todistelu takaa asianosaisten oikeuden esittää kaiken haluamansa näytön, haluamassaan muodossa, oikeudelle ilman, että mitään osaa siitä tarvitsisi lähtökohtaisesti kieltää. Vapaa todisteiden harkinta taas antaa tuomioistuimelle aiemmin mainitun vallan määritellä sille esitetyn näytön todistusvoima.⁶⁰

Kontradiktorsisuuden periaate perustuu myös OK 17 luvun 1.1 §:ään, jossa todetaan asianosaisilla olevan oikeus esittää oma mielipiteensä, eli lausua, jokaisesta tuomioistuimelle toimitetusta ja siellä käsiteltävästä todisteesta. Tuomioistuimen on huolehdittava kontradiktorsisuuden toteutumisesta läpi koko oikeusprosessin muun muassa huolehtimalla osapuolten asian käsittelyyn liittyvästä tiedonsaannista⁶¹. Kontradiktorsisuus on keskeinen osa vapaan todistelun kokonaisuutta. Lausumallaan asianosainen voi pyrkiä kumoamaan vastapuolen todisteiden todistusarvon vetoamalla esimerkiksi sen epäluotettavuuteen tai pyrkiä estämään vastapuolta hyödyntämästä todistetta esimerkiksi todistamiskiellon, hyödyntämiskiellon tai preklusion perusteella. Oikeus kontradiktorsoida todisteita on vahva ja sen takaaminen voi johtaa

⁵⁶ Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, et al. 2021, luku I.4 Periaatteet prosessioikeudessa

⁵⁷ Jokela, A. 2016. Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. E-kirja. Helsinki: Alma Talent yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannuksen kanssa, 72-73

⁵⁸ Riekkinen 2019, 377

⁵⁹ Lahti 2006, 102

⁶⁰ Helenius & Linna 2021, 461-462; Riekkinen 2019, 377

⁶¹ Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, et al. 2021, luku I.4 kuulemisperiaatteen toteutumisesta

esimerkiksi todistelun vastaanottamiseen uudestaan, jos joku asianosainen on ollut laillisista syistä estynyt kuulemaan ja lausumaan siitä aiemmin.⁶²

Aseiden yhtäläisyyden periaate, eli equality of arms, linkittyy vahvasti kontradiktorisuuden ja vapaan todistelun periaatteeseen. Tämän periaatteen noudattaminen perustuu Suomea vahvasti velvoittavan Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 63/1999) 6 artiklan määräyksiin oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Kyseessä on siis keskeinen osa jokaisen perusoikeuksia ja sen tarkoitus on taata asianosaisille yhdenvertaiset oikeudet oikeusprosessin aikana. Todistelussa tämä tarkoittaa erityisesti yhtäläisiä mahdollisuuksia esittää tuomioistuimelle haluamansa näyttö valittua todistuskeinoa käyttäen. Kaikkien osapuolten käytössä on oltava samat todistuskeinot. On kuitenkin hyvä huomata ettei tämä velvoita tuomioistuinta sallimaan turhaa todistelua.⁶³

Todistelun välittömyyden periaate tähtää välikäsien poistamiseen todisteluprosessista ja on omalla tavallaan osa muun muassa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin määritelmää. Sen mukaisesti kaikki todisteet tulee esittää tuomioistuimelle suoraan ja ne otetaan vastaan ensisijaisesti pääkäsittelyssä tai muussa suullisessa käsittelyssä. Periaate ei kuitenkaan estä asian ratkaisemista ilman suullista käsittelyä, esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä. Välittömyyden vaatimuksen voidaan katsoa täyttyvän fyysisen läsnäolon, reaaliaikaisen videoneuvottelun tai joissain erikseen säädettyissä tilanteissa pelkän ääniyhteyden kautta, kunhan molemmilla osapuolilla on yhteys keskenään. Välittömän todisteiden esittämisen yhteydessä toteutuu usein myös todistelun suullisuuden periaate, jota tulee noudattaa henkilötodistelun kohdalla, poikkeuksen tosin muodostavat asiantuntijatodistajat. Periaatteen tarkoituksena on taata tuomioistuimelle paremmat mahdollisuudet arvioida annettavaa todistelua luotettavammin kuin pelkän kirjallisen tuotoksen pohjalta.⁶⁴ Suullinen todistelu on toteutettava OK 17 luvun 47 §:n säädösten mukaisesti, eli sen aikana ei saa viitata kirjalliseen kertomukseen, vaikkakin muisiinpanoja saa hyödyntää oman muistin tukena. Suullisuuden periaatetta vahvistaa muun muassa OK 17 luvun 24 §:n säädökset kirjallisten kertomusten käyttökiellosta muissa kuin poikkeustapauksissa.

Vaikka vapaan todistelun periaate takaa mahdollisuuden hyödyntää todisteina kaikkea haluttua, ei kaikki todisteet ole yhtä merkityksellisiä toivotun lopputuloksen saavuttamisessa, koska korkean todistusarvon todisteiden hyödyntäminen lisää todistelun luotettavuutta. Siksi OK 17 luvun 8 § 4 kohdassa määritellyn parhaimman todistusaineiston periaatteen mukaisesti todiste voidaan evätä, jos se on mahdollista korvata olennaisesti luotettavammalla tai varmemmalla verrokilla. Todisteen olennaisuutta ja luotettavuutta lisäävät muun muassa

⁶² Helenius & Linna 2021, 463

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Helenius & Linna 2021, 464

välittömyys ja suullisuus, tosin nämäkään eivät luo absoluuttista syytä evätä todistetta, esimerkiksi jos suullisen todistelun järjestäminen oikeuden istunnossa ei ole mahdollista. Todisteen käytettävyyteen vaikuttavat todisteen sisällöllisen arvon lisäksi sen tarkoituksenmukaisuus prosessuaalisen tehokkuuden näkökulmasta.⁶⁵ Tästä on hyvin huomattavissa parhaimman todistusaineiston periaatteen vahva yhteys muihin periaatteisiin, kuten halvimman todisteen periaatteeseen ja todistelun välittömyyden periaatteeseen.

Todistuskeinoneutraalisuuden periaate perustuu OK 17 luvun 9 §:ään ja se asettaa eri todistuskeinot keskenään samaan asemaan todisteluun liittyvien kieltojen ja kieltäytymisoikeuksien kannalta. Toisin sanoen todistamiskiellon ja kieltäytymisoikeudet, todistusteemakiellon tai todistusmetodiellon alaisia asioita ei voi esittää todisteeksi oikeuskäsittelyssä mitään todistuskeinoa hyödyntäen. Periaatteen tarkoitus on estää edellä mainittujen kieltojen kiertämistä ja siten turvata kiellon kohteen oikeusturvan toteutumista.⁶⁶

Halpuus on yksi oikeudenkäynneille asetetuista prosessuaalisista laadun tavoitteista⁶⁷ ja sitä kautta tarkasteltuna halvimman todisteen periaatteen tarkoitus on melko selkeä. Periaatteen lainsäädännöllinen pohja löytyy OK 17 luvun 8 §:n 3 kohdasta. Sen mukaisesti olennaisesti pienemmillä kustannuksilla tai vähemmällä vaivalla korvattavissa oleva todiste on evättävä. Olennaisesti vähäisemmät kustannukset eivät kuitenkaan riitä perusteluiksi todisteen korvaamiselle, jos todisteen arvo muuttuisi siinä samalla merkittävästi⁶⁸.

OK 17 luvun 8 §:ssä säädetään myös muista kriteereistä, joiden perusteella tuomioistuimen tulee evätä sille esitetty näyttö. Pykälän kohdat 1 ja 2 liittyvät erityisesti tarpeettoman todistelun kieltoon, sillä niissä asiaan vaikuttamattomat ja muuten tarpeettomat seikat säädetään evättäväksi näytöksi. Tuomioistuimelle esitettävän näytön tulisi siis olla käsiteltävän asian ja todistusteeman kannalta oleellista ja arvokasta sekä määrältään kohtuullista, sillä myös ylenpalttinen todistelu voidaan pykälän perusteella evätä. Erityisen suuri vaikutus kiellolla on notorististen ja dispositiivisten asioiden todisteluun. Todistelu muuttuu tarpeettomaksi, jos asia on yleisesti tunnettu tai tunnustettu tai, kun oikeudelle esitetty kanne on myönnetty sovittavissa olevassa riita-asiassa.⁶⁹

⁶⁵ Op. cit., 465

⁶⁶ Helenius & Linna 2021, 466-467; HE 46/2014 vp, 57-58

⁶⁷ Frände, Helenius, Hietanen-Kunwald, et al. 2021, luku I.4 periaatteista prosessioikeudessa

⁶⁸ Helenius & Linna 2021, 466

⁶⁹ HE 46/2014 vp, 55; Helenius & Linna 2021, 466

4 Sähköinen todistelu - keskeinen osa digitalisoituvaa oikeutta

Todistelun toteuttaminen sähköisesti on osa todistelun laajempaa kokonaisuutta, sekä yksi tapa miten viranomaisten toiminnan digitalisoituminen näkyy tuomioistuimissa. Siihen liittyvää lainsäädäntöä löytyy useista eri laeista, mutta monet sähköisen todistelun perussäädökset löytyvät kaikkea todistelua koskevasta OK 17 luvusta. 1.1.2016 voimaan tulleen OK 17 luvun uudistuksen yhteydessä sinne lisättiin myös viittauksia sähköiseen todisteluun. Esimerkiksi luvun 38 §:ssä todetaan, että asiakirjatodisteet voidaan esittää myös sähköisessä muodossa ja 52 ja 56 §:ssä säädetään henkilötodistelun järjestämisestä sähköisiä välineitä käyttäen. Esimerkiksi videoneuvotteluiden hyödyntäminen oikeudenkäyntiin osallistumisessa sekä todistelun vastaanottamisessa on suomalaisen oikeuden on yksi keskeisimmistä digitalisoituvan oikeudenkäynnin elementeistä tällä hetkellä⁷⁰.

Kuten mainittu, sähköisen todistelun lisääntyminen linkittyy vahvasti oikeudenkäyntien laajempaan digitalisoitumiseen. Tuomioistuimet ja sitä kautta oikeudenkäynnit ovat muiden yhteiskunnan osa-alueiden tapaan muuttuneet ja tulevat varmasti vielä muuttumaan digitalisaation ja yhteiskunnan teknistymisen myötä. Voidaan puhua myös oikeudellisesta digitalisaatiosta⁷¹, jota ilmentää käytännön tasolla esimerkiksi tällä hetkellä käynnissä oleva tuomioistuinlaitoksen AIPA-hanke. Hankkeen tarkoitus on arvioida uudelleen tuomioistuinten sisäisiä toimintatapoja, tukea digitalisaatioon liittyvää muutosjohtamista sekä kehittää tuomioistuinten käyttöön uutta digitaalista työtapa tukeva tietojärjestelmä. Oikeudellinen digitalisaatio tuo mukanaan haasteita, jotka kohdistuvat kaikkiin oikeuden kerroksiin ja ulottuvuuksiin. Se luo painetta rakenteiden uudistamiselle sekä toimijoiden ja toimintojen kehittämiselle sen mukaisesti. Tarkoituksenmukaista ei välttämättä ole siirtää aiempia paperisen aikakauden työtapoja digitaaliseen ympäristöön vaan luoda jotain kokonaan uutta, joka mahdollistaisi sujuvamman toiminnan tuomioistuimissa.⁷²

AIPA-hanke on vain yksi osa tuomioistuinten toiminnan digitalisointia. Yksi keskeinen tekijä tällä hetkellä käynnissä olevan digitalisoinnin vaiheen vauhdittamisessa on entisen oikeus- ja työministeri Jari Lindströmin vuonna 2016 käynnistämä oikeudenhoidon kehittämisohjelma. Sen puitteissa kehitettiin muun muassa myös käräjäoikeusverkostoa, joka johti välimatkojen pitenemiseen ja siten tarpeeseen arvioida myös käräjäoikeuksien digitaalisten palveluiden monipuolisuutta ja palvelevuutta. Tätä arviointia on tehty myös muiden tuomioistuinten

⁷⁰ Koulu 2011, 74

⁷¹ Oikeuden digitalisaatio on digitaalisten toimintakäytänteiden integroimista oikeudenkäyntäntöihin ja oikeuden tuottamiseen. Koulu, R. 2018. Digitalisaatio ja algoritmit - oikeustiede hukassa? Lakimies 7-8/2018, 846

⁷² Loisa, M. 2018. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten lainkäyttöön digitalisaatio aineistopankkihankkeessa. Lakimies 7-8/2018, 1079; Koulu 2018, 847

osalta. Perinteisten sähköisten asioinnin kanavien, puhelimen ja sähköpostin, rinnalle on tarkoitus tuoda myös muista sähköisen asioinnin kanavia, joista yhden on tarkoitus olla AIPA.⁷³

Oikeudenkäyntien digitalisoituminen on tietyiltä osin alkanut jo 2000-luvun alkupuolella, kun laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003) astui voimaan 1.2.2003. Tämän lain voimaan tuleminen myötä myös tuomioistuimet ovat olleet velvollisia mahdollistamaan sähköisen asiointikanavien käytön. SähköAsL:a on päivitetty useaan otteeseen sen voimaan astumisen jälkeen, kun siihen liittyvä lainsäädäntö on kehittynyt laajemmin ja lain säädöksiä on sisällytetty muihin lakeihin. SähköAsL linkittyy viimeisimpien uudistusten myötä vahvasti lakiin digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (306/2019), jonka tarkoitus on sen 1 §:n mukaisesti ”-edistää digitaalisten palvelujen saatavuutta, laatua, tietoturvallisuutta sekä sisällön saavutettavuutta ja siten parantaa jokaisen mahdollisuuksia käyttää yhdenvertaisesti digitaalisia palveluja.”

Suomessa tapahtuva lainsäädännöllinen kehitys on linjassa viranomaispalveluiden digitalisoinnista ja sähköistä todistelua koskevan EU-oikeuden ja EU:n jäsenvaltioille antamien suositusten kanssa. Euroopan neuvosto pyrkii antamiensa ohjeiden kautta yhtenäistämään EU:n jäsenvaltioiden oikeudellisia käytäntöjä myös sähköisen todistelun vastaanottamiseen liittyen. Neuvosto on koonnut laajan kokonaisuuden erilaisia suosituksia aiheeseen liittyen. Neuvosto linjaa suositusten esittämisen yhteydessä, että tärkeintä on kohdella ja arvioida sähköisiä todisteita samalla tavalla kuin muunkin tyyppisiä todisteita eikä niiden hyödyntäminen saa aiheuttaa oikeuskäsittelyiden osapuolille erityistä haittaa tai hyötyä.⁷⁴

Sähköisen todistelun kehittämiseksi löytyy Euroopasta hyvät perusteet, koska sitä hyödynnetään hyvin laajasti eri Euroopan maissa. Esimerkiksi Englannissa on hyödynnetty todisteena täysin tietokoneella luotua animaatiota jo vuonna 1996, kun tuomioistuimen arvioinnin kohteena olevan tapahtuman eri vaiheita esiteltiin tietokoneella luotujen simulaatioiden avulla.⁷⁵ Myös esimerkiksi Norjassa oikeudenkäyntien digitalisoinnin tukeminen on ollut oikeudellisen kehityksen agendalla 2000-luvun alusta alkaen, kun asiaa tutkinut komitea totesi olevan ilmiselvää, että lainsäädännön tulisi paremmin vastata modernin informaatio- ja viestintätieteologian tarpeita⁷⁶.

⁷³ Oikeusministeriö. 2018. Selvitys tuomioistuinten asiakaspalvelun ja etäpalvelun vaihtoehtoista. Oikeusministeriön julkaisu 54/2018, 11-13

⁷⁴ Euroopan Neuvosto. 2019. Electronic evidence in civil and administrative proceedings. Guidelines and explanatory memorandum, 5-7

⁷⁵ Mason, S. & Seng, D. (toim.) 2017. Electronic Evidence. Fourth edition. E-kirja. Lontoo: Institute of Advanced Legal Studies, University of London, 65

⁷⁶ Fredriksen, H. & Strandberg, M. 2016. Is E-justice Reform of Norwegian Civil Procedure Finally Happening? Oslo Law Review, 2016, Issue 2, 72

Seuraavaksi tarkastellaan mitä sähköinen todistelu on käytännössä. Sähköinen todistelu noudattaa samaa kaavaa kuin muissakin muodoissa esitettävä todistelu muodostuessaan erilaisista todistekeinoista ja perustuessaan pitkälti samaan lainsäädäntöön. Sähköisessä todistelussa on kuitenkin paljon vain sille ominaisia piirteitä, joita on syytä tarkastella tarkemmin.

4.1 Sähköisen todistelu tuo mukanaan hyötyjä ja haittoja

Oikeudenkäyntien digitalisoituminen tuo mukanaan myös todisteluun kohdistuvia uudenlaisia hyötyjä ja haittoja. Ne liittyvät erityisesti todistelun varmuuteen, nopeuteen, halpuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Iso osa niistä juontaa juurensa verkkoyhteiskunnan uudelleen toimintaympäristöön sekä sen myötä esille nousseisiin aiemmasta poikkeaviin edellytyksiin todistelun hankinnassa, toteuttamisessa ja hallinnoinnissa. Todisteluun liittyvää lainsäädäntöä on pyritty kehittämään myös sähköinen toimintaympäristö huomioon ottaen, mutta iso osa lainsäädännöstä on edelleen neutraalia teknologisen kehityksen näkökulmasta. Lainsäädännöllä ei myöskään voida vaikuttaa kaikkiin digitalisoitumiseen liittyviin ilmiöihin.⁷⁷

Sähköisen todistelun kautta saavutettavat hyödyt liittyvät vahvasti todistusaineiston tarjonnan ja hankinnan monipuolistumiseen, tietotekniikan tarjoamiin tehokkuus- ja halpuuselementteihin sekä sähköistymisen mahdollistamiin joustoihin läpi koko todisteluprosessin. Todistelun varmuuden lisääntyminen sähköistymisen myötä liittyy erityisesti todistusaineiston määrälliseen lisääntymiseen. Tämän lisäksi sitä voidaan hyödyntää oikeusprosesseissa laajasti ilman perusteettomia esteitä, myös näyttöä arvioitaessa. Sähköisen todistelun hyödyntäminen voi myös vapauttaa aikaresursseja prosessin eri vaiheissa, kun todistusaineiston kartoittaminen, kerääminen ja analysointi voidaan toteuttaa ainakin osittain teknisten välineiden avulla. Myös aineiston toimittaminen asianosaisten ja tuomioistuinten välillä sekä henkilötodistelun vastaanottaminen on nopeutunut sähköistymisen myötä, kun käyttöön on saatu uudenlaisia viestintävälineitä.⁷⁸

Teknisten välineiden käytön myötä saavutetut ajalliset hyödyt vaikuttavat myös omalta osaltaan myös oikeusprosessien halventumiseen, kun prosessien kaikkiin vaiheisiin ei tarvitse varata samanlaisia työresursseja kuin aiemmin. Sähköisten tietojärjestelmien käyttäminen läpi koko oikeusprosessin voi vähentää myös reaali- ja henkilötodistelun vastaanottamisesta, esittämisestä sekä toimittamisesta eri tahojen välillä aiheutuvia todistelukustannuksia ja toimituskuluja. Tämän kaiken lisäksi sähköinen todistelu tukee oikeudenmukaisuuden toteutumista mahdollistaessaan todisteiden helpomman hankinnan myös yksityishenkilöille.⁷⁹

⁷⁷ Riekkinen 2019, 465-466

⁷⁸ Riekkinen 2019, 466-481

⁷⁹ Ibid.

Vaikka sähköisen todistelun hyödyntäminen tuo mukanaan merkittäviä hyötyjä, lisää se myös epävarmuustekijöitä ja tuo mukanaan myös todisteluprosessiin kohdistuvia haittoja. Nämä haitat liittyvät erityisesti tietojärjestelmien omiin epävarmuustekijöihin, niiden luotettavuuteen ja hyödyntämismahdollisuuksiin sekä yhteensopivuusongelmien mukanaan tuomiin haasteisiin. Sähköisen todistelun varmuuteen liittyvät haitat keskittyvät tietojärjestelmien suunnittelusta ja ulkoisista heikkouksista johtuviin datan käyttöön saamisen ongelmiin. Todistelun kannalta oleellinen data ei ole välttämättä tallentunut järjestelmiin tai se on voinut tuhoutua ennen kuin se haluttaisiin noutaa järjestelmistä. Myös datan noutamiseen ja sen käsittelyyn liittyvät seikat voivat vaikuttaa negatiivisesti sähköisten todisteiden todistusoikeudelliseen laatuun ja dataa voi olla vaikea yhdistää luonnollisiin henkilöihin. Tämä vaikeuttaa myös todisteiden luotettavuuden ja merkityksen arviointia.⁸⁰

Sähköisten todisteiden käsittelyssä saavutettavat nopeus- ja halpuushyödyt voivat olla ajoittain myös vaikeita saavuttaa, koska sähköisen datan käsittely voi olla hyvin aikaa vievää esimerkiksi sen suuren määrän vuoksi. Käsittelyyn varattavat aikaresurssit lisäävät myös työkuksannuksia. Tässä työssä voitaisiin harkita teknisen kehityksen myötä myös tekoälyn hyödyntämistä työn tekemisen tehostamisessa ja kustannusten laskemisessa. Tekoälyn hyödyntämiseen ei kuitenkaan kannata turvautua kevyin perustein tai ilman asianmukaista suunnitelmallisuutta. Tekoälyn hyödyntämiseen liittyy riskejä mm. läpinäkyvyyteen ja päätöksenteon ohjaimiseen liittyen. Myös siihen liittyvät rajoitukset tiukentuvat mitä lähemmäs mennään yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia koskevaa päätöksentekoa tai mitä autonomisemmin tekoäly voisi suorittaa erilaisia laajojakin tehtäviä.⁸¹ Siten voidaan todeta, että tekoälyn hyödyntäminen oikeusprosesseissa haasteellista ja riskialtista, vaikka yksinkertaisissa taustatoimissa sen hyödyntämisestä voitaisiin kyllä saada merkittävääkin hyötyä, kun henkilöstön työaikaa vapautuisi muihin tehtäviin⁸².

Pahimmillaan tekniset yhteensopivuusongelmat ja järjestelmähäiriöt voivat viivästyttää oikeudenkäyntiprosessia merkittävästikin esimerkiksi estämällä tai hidastamalla tiedostojen hallinnoimista tai kuulemisten järjestämistä etäyhteyksien avulla. Myös puutteet teknisessä osaamisessa vaatii lisäpanostuksia sekä taloudellisesti että ajallisesti, esimerkiksi koulututtamisen tarpeen täyttämiseksi. On myös tärkeää huomioida, että sähköisten järjestelmien luominen ja ylläpito vaativat huomattavia taloudellisia ja työajallisia panostuksia.⁸³

⁸⁰ Op. cit., 468-473

⁸¹ Paasikivi, O., Tuohino, J., Mansnérus, J. & Lång, J. 2022. Tekoälyn käyttömahdollisuudet julkisella sektorilla. Oikeudelliset reunaehdot ja kansainvälinen vertailu. Sitran selvityksiä 206, 55-57

⁸² Tekoälyn hyödyntäminen voi johtaa esimerkiksi vaaralliseen yksinkertaistamiseen tai jopa oikeudenmukaisen lainkäytön loppumiseen. Kuitenkin automatisoitu käsittely voi olla suoravii-
vuisemmissä asioissa mahdollista jo lähitulevaisuudessa. Koulun 2011, 76.

⁸³ Riekkinen 2019, 474-476, 478-480

Oikeudenmukaisuuden kannalta tarkasteltuna sähköisen todistelun haitat painottuvat yksityisyyteen ja vaikutusmahdollisuuksiin liittyviin kysymyksiin. Mahdollisuudet vaikuttaa yksityisten tietojen käsittelyyn ja hallinointiin on vaikeutunut aiemmasta muun muassa automaation ja todisteiden hankinnan menetelmien sähköistymisen myötä. On hyvä huomioida myös, että etenkin rikosasioiden oikeusprosesseissa esimerkiksi itsekriminointisuoja sekä kontradiktorisuuden ja equality of arms -periaatteet voivat jäädä toteutumatta sähköisten todisteiden ja toimintaympäristöjen vuoksi.⁸⁴

4.2 Tuomioistuimilta vaaditaan sopeutumista sähköisten todisteiden käsittelyyn

Viranomaisen kanssa tapahtuvaa sähköistä asiointia koskevaa lainsäädäntöä löytyy SähköAsL:sta, mutta muuten todistelun toimittamisesta riita-asiassa noudatetaan OK 17 luvun säännöksiä ja rikosasioissa ROL:n 5 luvun säännöksiä. Tuomioistuimen velvollisuudesta mahdollistaa sähköinen asiointi säädetään puolestaan digipalvelulaissa.

Lainsäädäntö takaa, että tuomioistuimen kanssa asioiva henkilö tai taho voi toimittaa haluamansa asiakirjat tuomioistuimelle sähköisessä muodossa omalla vastuullaan SähköAsL 8 §:n mukaisesti. Tuomioistuimen taas on ilmoitettava asiakirjan saapumisesta lähettäjälle viipymättä sen vastaanotettuaan SähköAsL 12 §:n velvoittamana. On hyvä huomioida, että asian sähköinen käsittely tuomioistuimessa ei estä osapuolia toimittamasta todistelua halutessaan myös muita toimitustapoja hyödyntäen.

SähköAsL:n säätelyn ulkopuolelle ei ole jätetty mitään asiakirjoja, joten myös todisteet voidaan toimittaa tuomioistuimille sähköisessä muodossa. Yleisin tapa toimittaa sähköiset asiakirjat tuomioistuimelle on sähköpostin liitteinä, mutta myös muita tapoja voidaan hyödyntää. Esimerkiksi, jos kyseessä on kooltaan suuri yksittäinen tiedosto tai suuri määrä yksittäisiä tiedostoja, voi tiedostot toimittaa myös CD- tai DVD-levyllä tai muistitikulla. Tästä kannattaa kuitenkin sopia mahdollisuuksien mukaan erikseen tuomioistuimen kanssa, jotta siellä voidaan ottaa huomioon erityiset tietoturvaan liittyvät kysymykset.⁸⁵

Sähköisiä asiakirjoja hallinnoidaan tuomioistuimissa eri tavoin. Hakemus- ja laajoja riita-asioita hallinnoidaan tällä hetkellä tuomioistuimissa AIPA-järjestelmän avulla. AIPA on otettu käyttöön ensimmäisen kerran vuonna 2017 ja sen jälkeen sen käyttöä on laajennettu vaiheittain.⁸⁶ Muuten siviili- ja rikosasioita hallinnoidaan hyödyntäen jo pidempään käytössä olleita järjestelmiä, kuten Tuomas riita-asioissa, Sakari rikosasioissa ja Lotus Notes asiakirjojen luomisessa. Nämä järjestelmät on otettu käyttöön tuomioistuimissa ennen sähköisen käsittelyn yleistymistä, mutta niiden käyttö ei estä sähköisten asiakirjojen vastaanottamista ja

⁸⁴ Op. cit., 482-486

⁸⁵ Op. cit., 366-367

⁸⁶ Tuomioistuinvirasto 2022. AIPA-hanke.

hallinnointia myös digitaalisesti. Ajan kanssa nämäkin järjestelmät on tarkoitus korvata AIPAlla.⁸⁷ AIPA mahdollistaa myös arkistoinnin toteuttamisen sähköisesti mikä ei ole aiemmin ollut mahdollista käytössä olevien järjestelmien avulla. Suomessa tavoitellaan täysin paperittomia oikeuskäsittelyitä, joita on testattu myös esimerkiksi Norjassa⁸⁸, mutta siihen on vielä pitkä matka nykyisellä, kun edelleen niin iso osa asioista käsitellään vähintään osittain paperisina.

4.3 Digitalisaation mukanaan tuomat uudenlaiset todisteiden muodot

Oikeudenkäynnissä todisteen merkityksellisyyden määrittelee aina sen sisältö ja merkitys, ei sen muoto tai synty tapa. Yhteiskunnan digitalisoituminen on kuitenkin tuonut mukanaan uudenlaisia todisteita, jotka voivat olla hyvinkin merkityksellisiä näytön muodostamisessa. Käytökelpoisia sähköisiä todisteita voidaan löytää esimerkiksi erilaisista talletussijainneista, sähköisistä järjestelmistä ja ohjelmistoista, lähdekoodista tai sähköisen viestinnän palveluista. Sähköiset todisteet ovat siis tietotekniikkaan ja sen alustoihin vahvasti sidottua materiaalia. Käytännössä ne muodostuvat koodilla luodusta datasta joka on kiinnitetty johonkin tietovälineeseen käytettävyyden takaamiseksi. Tietovälineeseen data voi kiinnittyä hetkellisesti tai pysyvästi, riippuen käytössä olevista teknologioista, tallennustavoista ja prosesseista.⁸⁹

Sähköisten todisteiden muodot eivät automaattisesti määrittele sitä millaisista todistuskeinoista on kyse. Tekstiä sisältävät asiakirjatiedostot lukeutuvat lähes poikkeuksetta kirjallisiin todisteisiin, mutta kuva-, video- ja äänitiedostot voivat olla kirjallisia-, katselmus- tai henkilötodistelun keinoja. Metadata puolestaan on hankalammin sijoiteltavissa, sillä se voi liittyä oleellisesti tekstisisältöön tai katselmuksen kohteena oleviin tiedostoihin. Tämän vuoksi metadataa voidaan esimerkiksi Riekkisen mukaan käsitellä varsinaisen todisteen kanssa yhdessä, jotta todistelua ei monimutkaisteta turhaan. Toisin sanoen tekstin muodossa esitetty metadata ei ole välttämättä kuitenkaan asiakirjatodiste.⁹⁰

4.3.1 Tiedostot

Tiedostot ovat tietotekniseen laitteeseen tallennettuja ja useimmiten tietoisesti luotuja tai muuten vastaanotettuja datasta muodostuvia kokonaisuuksia ja ovat varmastikin sähköisistä todisteista tyypillisimpiä ja eniten hyödynnettyjä. Tiedostot voivat sisältää esimerkiksi asiakirjoja, videoita, äänitallenteita tai valokuvia. Tiedostojen arvoon todisteina vaikuttavat useimmiten juuri sen sisällön merkityksellisyys näytön muodostumiseen liittyvien oleellisten

⁸⁷ Riekkinen 2019, 361-362

⁸⁸ Fredriksen & Strandberg 2016, 79

⁸⁹ Riekkinen 2019, 87-89

⁹⁰ Op. cit., 381-383

seikkojen kannalta, mutta myös siihen liittyvä metadata voi olla oleellista tietoa.⁹¹ Metadatasta kerrotaan tarkemmin seuraavassa luvussa.

Tiedostoja voidaan säilyttää millä tahansa teknisellä laitteella, mutta useimmiten siihen hyödynnetään paikalliseen tallentamiseen tarkoitettuja välineitä, kuten kiintolevyjä, muistikortteja ja -tikkuja tai flash-muistia, tai erilaisia verkkopalveluita, kuten tiedostopalvelimia tai pilvipalveluita. Tiedostojen tallentamisen tapa vaikuttaa paitsi niiden saavutettavuuteen, mutta myös tietoturvallisuuteen. Etenkin verkkopalveluihin tallennetut tiedostot voivat päätyä ulkopuolisten saataville helpommin esimerkiksi verkkoliikenteen sieppaamisen tai käyttäjätietojen urkinnan kautta. Tämän todennäköisyyttä voidaan vähentää käyttämällä salaisia yhteyksiä ja siten vaikeuttamalla hakkerointia.⁹²

Sähköiset tiedostot ja tieto voi myös kadota tai sitä voidaan piilottaa, mutta esimerkiksi poistettu tiedosto tai tieto voi olla palautettavissa välimuistista myös poistamisen jälkeen ja sitä voidaan etsiä diagnostiikan avulla. Syitä tiedon häviämiseen voi olla monia ja niillä kaikilla voi olla vaikutusta datan käytettävyyteen todistelussa. Tällaiset tilanteet voivat vaikuttaa myös sähköisten todisteiden hyödynnettävyyteen, kun todisteen eheys, alkuperäisyys ja/tai luotettavuus voi olla helpommin kyseenalaistettavissa esimerkiksi tiedon palauttamiseen hyödynnettyjen prosessien vuoksi.⁹³

4.3.2 Metadata

Metadataa, eli metatietoa, löytyy kaikkialta, missä on sähköistä sisältöä. Terminä se on käytössä laajasti, mutta tarkkaa määritelmää sille ei ole vielä kukaan tarjolla. Metadatan voi kuitenkin jaotella esimerkiksi seuraavasti kolmeen eri kategoriaan: 1) kuvaileva metadata, 2) rakenteellinen metadata ja 3) hallinnollinen metadata. Se siis viittaa aina tiedosta tarjolla olevaan tietoon, eli tiedon taustatekijöihin. Kirjastoalalla ja muutenkin tiedonhallinnassa metadataa voidaan hyödyntää laajojen kokonaisuuksien kartoittamisessa ja luokittelussa. Sähköisen sisällön kohdalla metadata voi kuvailla tiedon sisältöä, sen luomisprosessia tai sen rakennetta. Todistelun kannalta on erityisen merkityksellistä, että metadatan kautta voidaan saada käyttöön sellaista tietoa, joka ei ole ulkoisen tarkastelun kautta saavutettavissa, esimerkiksi millä ohjelmistolla ja koska jokin tiedosto on luotu.⁹⁴

Todisteena metadata voi olla merkityksellistä monissa eri tilanteissa. Se voi tarjota taustoja tiedostojen, sähköisen viestinnän tai tietoliikenteen piirteistä tai esimerkiksi osapuolista. Tämän myötä osa metadatasta on oikeudellisen erityissäätelyn alaista. Metadata syntyy

⁹¹ Riekkinen 2019, 103-131

⁹² Riekkinen 2019, 132-133; Mason & Seng 2017, 4-5

⁹³ Mason & Seng 2017, 5

⁹⁴ Op. cit., 28

ohjelmistojen toiminnan tuloksena, jopa ilman käyttäjän ymmärrystä sen tapahtumisesta. Tämä ei kuitenkaan takaa metadatan luotettavuutta, sillä sitä voidaan väärentää tai luoda myös manuaalisesti. Tämän toteuttamista tosin haittaavat erilaiset automatisaatiot, joita on paljon teknisen toimintaympäristön prosesseissa.⁹⁵

4.3.3 Sovellukset, ohjelmat, rekisterit ja lokit

Tietoteknisten laitteiden käyttäjillä on käytössään suuri määrä erilaisia sovelluksia ja ohjelmia, joiden avulla he voivat käyttää, muokata ja hyödyntää teknistä toimintaympäristöä. Henkilökohtaista teknistä toimintaympäristöä on mahdollista muokata lähes rajattomasti omien tarpeiden ja mieltymysten mukaisesti. Käyttäjien saatavilla on todella suuri määrä erilaisia sovelluksia ja ohjelmistoja, joita käyttää tiedostojen hallintaan, luomiseen ja muokkaamiseen. Niillä voidaan myös vaikuttaa todisteiden alkuperäisyyteen, luotettavuuteen ja eheyteen liittyviin tekijöihin. Esimerkiksi haittaohjelmien avulla voidaan tarkoituksellisesti aiheuttaa tietojärjestelmissä myös yleisesti vähemmän toivottuja asioita, kuten korruptoida dataa, vakoilla toimintaa tai harjoittaa laajempaa kyberrikollisuutta.⁹⁶

Varsinkaan riita-asioissa sovelluksen tai ohjelman olemassaolo yksin ei lähtökohtaisesti ole relevantti todiste. Niihin liittyvä todistuksellinen arvo muodostuu pääasiassa niiden käyttötiedoista, jotka tallentuvat sovellusten ja ohjelmien historiatietoihin ja välimuisteihin. Niiden avulla voidaan kerätä tietoa muun muassa siitä millaisia tiedostoja ja tietoja sovelluksella tai ohjelmalla on käsitelty, kenen toimesta ja koska tai millaiseen sisältöön käsiksi pääsemiseen sovellusta tai ohjelmaa on käytetty. Lisäksi esimerkiksi jotkut tekstin- tai kuvankäsittelyohjelmat tallentavat työstettävistä tiedostoista väliversioita automaattisesti ja pitävät kirjaa ohjelmassa avatuista tiedostoista. Internetselaimet taas tallentavat välimuistiinsa osia verkkosivusta ja niiden tiedostoista, sivustojen selaustietoja sekä niiden käyttämiä tiedonhankinnan evästeitä. Mobiililaitteissa käytettävät ohjelmistot tallentavat tämän lisäksi usein myös paikatietoja käyttäjän ja laitteen liikkeen mukaisesti. Tällaisia tietoja voidaan hyödyntää esimerkiksi merkityksellisistä seikoista kertovassa todistelussa.⁹⁷

On kuitenkin hyvä muistaa, että monien ohjelmien kohdalla käyttäjät voivat vaikuttaa sen historiatietojen ja välimuistin sisältöihin ja usein ne ovat myös alttiita ulkopuolisten tahojen vaikutukselle. Tällaisella toiminnalla voi olla merkittävä vaikutus todisteiden luotettavuuteen, eheyteen ja/tai alkuperäisyyteen. Tämän vuoksi tuomioistuimen on hyvä herkemmin kiinnittää huomiota todisteiden arviointiin.

⁹⁵ Riekkinen 2019, 130-131; Mason & Seng 2017, 27-29

⁹⁶ Riekkinen 2019, 133-135; Mason & Seng 2017, 2

⁹⁷ Riekkinen 2019, 137-139

Toisaalta sähköisissä järjestelmissä käytössä olevat rekisterit ja lokit voivat olla myös hyödyllisiä erityisesti todisteiden luotettavuuden arvioinnissa. Rekisterit sisältävät tietoa järjestelmien käytöstä, siinä käsitellyistä tiedostoista tai siihen liitetyistä laitteista. Lokit taas pitävät sisällään tietoa erilaisista tapahtumista ja niiden ajankohdista. Lokitietoja tuotetaan muun muassa erilaisten järjestelmien, sovellusten, ohjelmien ja laitteiden käytöstä ja siitä miten niiden tietoja käytetään. Niihin liittyy kuitenkin monia heikkouksia sillä lokitiedot voivat tallentua esimerkiksi laitevian vuoksi virheellisinä, niitä voidaan jälkikäteen manipuloida tai tallennetut tiedot ovat lokin muistissa usein vain tietyn aikaa. Lisäksi lokitietojen tallentaminen voidaan joissain tilanteissa ottaa kokonaan pois käytöstä.⁹⁸ Luotettavuuden arviointi on siis tarpeen myös tässä tilanteessa.

4.3.4 Sähköinen viestintä ja verkkoliikenne

Viestintä on nykyään yksi tietotekniikan keskeisistä käyttötarkoituksista internetin yleistymisen myötä. Tämä näkyy myös niihin liittyvän todistelun lisääntymisenä. Sähköiseen viestintään liittyvät todisteet ovat usein kahden tai useamman tahon välisiä verkon välityksellä tehtyjä ääni- tai videopuheluita, sähköpostiviestejä, tekstiviestejä, pikaviestinpalveluiden viestejä tai julkisia verkkoviestejä esimerkiksi keskustelupalstoilla. Niiden sisältö voi muodostua tekstistä tai multimediasisällöstä ja niiden ohessa voi lähettää myös erilaisia liitetiedostoja. Sähköiset viestintävälineet ovat nykyään hyvin käyttäjien saavutettavissa ja niiden kautta kulkevan viestinnän tallentamiseen on useita eri keinoja. Osa viestinnästä tallentuu automaattisesti palvelimille tai laitteille, josta ne voidaan tallentaa erillisinä tiedostoina tai tulostaa fyysiseen muotoon. Sähköiset viestit voivat olla myös väliaikaisia, eli ne voivat tuhoutua automaattisesti esimerkiksi niiden lukemisen jälkeen. Näitäkin viestejä voidaan kuitenkin säilöä esimerkiksi kuvakaappausten avulla. Sähköistä viestintää voidaan myös tallentaa reaaliajassa muun muassa nauhoitukseen tarkoitetuilla ohjelmilla.⁹⁹

Verkkoliikenteeseen liittyviä todisteeksi kelpaavia tietoja on kolmenlaisia: istuntoa koskevat tiedot, täydet sisältötiedot ja tilastotiedot ja sen merkitys todistelussa liittyy vahvasti siitä kerättyihin lokitietoihin. Niiden avulla voidaan muodostaa kuva tehdystä verkkoselailusta, jolla voi olla suurtakin merkitystä näytön muodostumisen kannalta. Tällaisiin tietoihin vedotaan useammin oikeustapauksissa, joissa on tarpeen näyttää toteen jonkinlaisen toiminnan tapahtuminen ja siksi niiden hyödyntäminen osana todistelua on yleisempää rikosasioissa. Monien verkkoliikennettä koskevien todisteiden hankkimiseen osana esitutkintaa tarvitaan Suomessa telekuuntelu tai -valvontalupa, jotka perustuvat pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun sisältämiin säädöksiin.¹⁰⁰

⁹⁸ Riekkinen 2019, 140-143; Mason & Seng, 8

⁹⁹ Riekkinen 2019, 139-140; Mason & Seng, 15-17

¹⁰⁰ Riekkinen 2019, 143-145

4.3.5 Oikeusprosessin ja esitutkinnan aikana luodut sähköiset todisteet

Oikeusprosessin aikana luodut todisteet ovat usein joko kuva-, video- tai äänitiedostoja, kun oikeudenkäynnin aikaisia tapahtumia tallennetaan tuomioistuimen toimesta. Nykyään tämä tallennus tapahtuu täysin sähköisesti, kun aiemmin on käytetty analogisen tallentamisen välineitä, kuten kasettinauhureita¹⁰¹. Tuomioistuin tallentaa erityisesti henkilötodisteluun liittyviä kuulemisia, jotka on toteutettu tuomioistuimen käsittelyn yhteydessä, useimmiten käräjäoikeuksissa. Kuulemisten tallentamisesta säädetään OK 22 luvun 6 §:ssä. Tähän asti kuulusteluista on luotu ensisijaisesti äänitallenteita, mutta tuoreen lakiuudistuksen myötä tulevaisuudessa tullaan luomaan myös kuvatallenteita. Tämän muutoksen taustalla on muutoksenhakutuomioistuimen tarve kuva- ja äänitallenteelle, jotta suullinen todistelu voidaan ottaa siellä vastaan tallenteelta. Tällaiset tallenteet tulisi luoda sekä paikanpäällä istuntosalissa että etäyhteyden välityksellä toteutetuista kuulemisista.¹⁰² Tätä muutosta koskeva laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta (96/2022) on jo hyväksytty tasavallan presidentin toimesta alkuvuodesta 2022, mutta se ei ole astunut vielä voimaan. Tavoitteena on, että laki voisi astua voimaan vuoden 2023, mutta se riippuu kuva- ja äänitallennuksen mahdollistavan IT-hankkeen etenemisestä¹⁰³.

Todistelun tallentamista tehdään myös esimerkiksi Norjassa, jossa niitä tallennetaan joko videolle tai ääninauhalle ainakin osassa tuomioistuimista. Toimintaa perustellaan muun muassa taloudellisilla ja ajallisilla säästöillä muutoksenhakuvaiheissa sekä henkilötodistelun mahdollisten epäjohtonmukaisuuksien ja muutosten torjumisella.¹⁰⁴ Norjassa toimitaan siis hyvin samansuuntaisesti kuin Suomessa ja etenkin uusimman tätä koskevan lakiuudistuksen myötä myös Suomessa halutaan keskittyä enemmän muutoksenhakutuomioistuinten työn helpottamiseen laadukkaammilla nauhoituksilla.

Rikosasioiden kohdalla sähköisiä todisteita luodaan jo ennen oikeuskäsittelyn alkamista poliisin suorittaman esitutkinnan aikana. Esitutkinnan aikana poliisi dokumentoi kuvien, videoiden ja äänitteiden kautta tehtyä tutkintaa ja rikokseen liittyviä tapahtumia. Tässä dokumentoinnissa hyödynnetään usein muun muassa kuvia tai videota rikospaikalta, tallenteita pakkokeino- ja tutkintatoimenpiteistä sekä nauhoituksia esitutkinnan aikana suoritetuista kuulemisista. Tällaisen todistelun etuihin kuuluu muun muassa sen viranomaislähtöinen hallinta todisteen synnystä alkaen¹⁰⁵, joka helpottaa muun muassa todisteiden luotettavuuden, eheyden ja alkuperäisyyden arviointia.

¹⁰¹ Raunio, S. 2021. Käräjätuomarin haastattelu 22.10.2021. Helsingin käräjäoikeus. Helsinki

¹⁰² HE 133/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi, 10-11, 64-65

¹⁰³ Op. cit., 90

¹⁰⁴ Fredriksen & Strandberg 2016, 74

¹⁰⁵ Riekkinen 2019, 145-146

4.4 Sähköisten todisteiden keinot vaativat myös uudenlaisia hyödyntämistapoja

Riita-asioissa sähköisten todisteiden toimittamisessa ja käsittelyssä noudatetaan lähtökohtaisesti OK 17 luvun yleisiä säännöksiä, jotka koskevat kaikkea todistelua sen muodosta riippumatta. Sähköisten todisteiden esittämisessä on kuitenkin hyvä ottaa huomioon siihen liittyviä tiettyjä erityisvaatimuksia, koska myös sähköisten todisteiden on oltava tuomioistuimelle esiteltäessä ihmiselle ymmärrettävässä muodossa. Asiakirjojen kohdalla tämä tarkoittaa, että niiden on oltava luettavassa muodossa, kielestä riippumatta. Esineiden ja katselmusten kohdalla edellytetään aistinvaraista tulkintaa¹⁰⁶, joten sähköisen todistelun osalta tuomarin on voitava havainnoida niitä kuulo- tai näköaistia hyödyntäen. Kaikkea sähköisessä muodossa olevaa todistusaineistoa voidaan tarkastella ja havainnoida myös oikeussalissa tietoteknisten välineiden avustuksella, olipa kyse sitten teksti-, ääni-, kuva- tai videomateriaalista. Esittämistavassa on kuitenkin hyvä ottaa huomioon sen vaikutus todisteen näyttöarvoon, jos esimerkiksi esittämiseen käytettävällä laitteella on vaikutusta tiedoston sisällön esittämiseen ja sitä kautta siitä tehtäviin havaintoihin ja päätelmiin. Oleellista on huolehtia myös todisteen alkuperäisyyden ja eheyden säilymisestä.¹⁰⁷

Sähköisen todistelun esittäminen perustuu pitkälti vapaan todistelun periaatteeseen, minkä vuoksi sähköistä todistelua rajoitetaan samalla tavalla kuin muutakin todistelua. Sähköisen todisteen esittäminen ei välttämättä ole mahdollista kaikissa tapauksissa esimerkiksi alkuperäisyysvaatimuksen nojalla tai, koska tuomioistuin on velvollinen eväämään sen esittämisen OK 17 luvun 8 §:n säännösten vuoksi ja syynä voi olla myös todisteen sähköinen muoto.¹⁰⁸

4.4.1 Sähköiset asiakirja-, esine- ja katselmustodisteet

OK 17 luvun 38 §:n säännökset koskevat asiakirjoja ja katselmuskohteita yleisesti, eli myös niiden sähköisiä versioita. 1.1.2016 voimaan tulleen luvun uudistustyön yhteydessä lainsäätäjät on ottanut sähköisen todistelun lisääntymisen tuomat tarpeet huomioon myös 38 §:ssä.

Sähköisen todisteen asettaminen katselmuksen kohteeksi on kuitenkin haastavaa, koska datan fyysisestä muodosta ei voida tehdä todistelun kannalta kovin merkityksellisiä havaintoja. Havainnointia varten on oltava erillinen laite tai ohjelma ja tämä riippuvuus heikentää havainnoinnin suorutta. Audiovisuaalisessa muodossa esitetystä datasta voidaan kuitenkin saattaa tuomioistuimen havainnoitavaksi seikkoja, jotka eivät ole esitettävissä pelkästään kirjallisesti. Siksi myös kuva-, video- ja äänitallenteita sisältävät tiedostot luetaan katselmustodisteiksi.¹⁰⁹ Tämän vuoksi lakiin lisättiin muuta kohdetta koskevan katselmuksen mahdollisuus

¹⁰⁶ HE 46/2014 vp, 100

¹⁰⁷ Riekkinen 2019, 375-376; Rautio & Frände 2016, 247-248

¹⁰⁸ Riekkinen 2019, 377-378

¹⁰⁹ Op. cit., 381-382

esimerkiksi sähköisiä rekistereitä, ylläpito-ohjelmien toimintaa tai rekisterin tallennustapojen havainnoimiseksi. Tarve sähköisten kohteiden havainnoimiselle katselmuksen avulla ilmenee esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden tapauksesta 2009:39, jossa käsiteltiin sähköisiin äänestysjärjestelmiin liittyviä puutteita.¹¹⁰

Asiakirjatodisteet taas voidaan esittää tuomioistuimelle kielestä ja esitystavasta riippumatta, eli myös sähköisenä¹¹¹. Sähköisten asiakirjojen hyödyntämistä tukee myös OK 17 luvun 39 §, jonka mukaan myös sähköinen asiakirjajäljennös on sovelias todiste, ellei käräjäoikeus määrää asiakirjan alkuperäisen version esittämistä. Asiakirjan alkuperäinenkin versio voi toki olla sähköisessä muodossa. Sähköisten asiakirjojen alkuperäisyyden arvioinnissa on syytä kiinnittää enemmän huomiota asiakirjan eheyteen, eli muuttumattomuuteen, sillä myös sähköinen jäljennös voi olla täysin identtinen alkuperäisen datan kanssa¹¹².

4.4.2 Sähköinen henkilötodistelu

OK 17 luvun 12 luvun 8 § käsittelee asianosaisen osallistumista oikeuden käsittelyyn teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen. Riita-asioiden suulliseen käsittelyyn osallistuminen etäyhteydellä on mahdollista videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa hyödyntäen, kunhan etänä osallistuva asianosainen suostuu siihen itse ja tuomioistuin näkee toimintatavan soveliaaksi. Käsittelyyn osallistuvien välillä on lähtökohtaisesti oltava puhe- ja näköyhteys toisiinsa osallistumistavasta riippumatta.

Teknisen tiedonvälitystavan käyttämisestä asianosaisten, todistajien ja asiantuntijoiden kuulemisessa säädetään OK 17 luvun 52 §:ssä. Kuuleminen voidaan toteuttaa sen mukaisesti videoneuvottelun tai muun soveltuvan teknisen tiedonvälitystavan välityksellä jossain seuraavista tilanteista:

1. kuultava ei henkilökohtaisten syiden vuoksi kykene saapumaan henkilökohtaisesti kuultavaksi
2. henkilökohtainen kuuleminen on todisteen merkitykseen suhteutettuna huomattavan kallista tai haittaa aiheuttavaa,
3. kuultavaa ja hänen kertomuksensa uskottavuutta voidaan arvioida ilman henkilökohtaista läsnäoloa
4. etänä kuuleminen on tarpeen asianosaisen tai tämän läheisen hengen tai terveyden suojelemiseksi
5. kuultava on alle 15-vuotias tai henkisesti toiminnaltaan häiriintynyt
6. rikosasian asianosainen on kohdasta 4 poikkeavista syistä erityisen suojelun tarpeessa

¹¹⁰ HE 46/2014 vp, 100

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Riekkinen 2019, 379-380

Edellä esitetyn listan kohtien 1-3 mukaisissa tilanteissa kuuleminen on mahdollista toteuttaa myös pelkällä puhelinyhteydellä OK 17 luvun 52 § 2 momentin mukaisesti, eli näkö- ja puheyhteys ei ole aina pakollinen. Riippumatta etäkuulemisen toteuttamistavasta, teknisen tiedonvälitystavan käyttämisen tulee olla OK 17 luvun 52 § 1 momentin mukaisesti tuomioistuimen soveliaaksi katsomaa ja siihen tulee olla kuultavan suostumus. Lisäksi asianosaisille tulee mahdollistaa kysymysten esittäminen kuultavalle edellä mainitun pykälän 3 momentin mukaisesti, jotta kontradiktorisuus on turvattu myös henkilötodistelun vastaanottamisen yhteydessä.

Kuulemisen järjestäminen etänä on mahdollista myös pääkäsittelyn ulkopuolella OK 17 luvun 56 §:n 2 momentin perusteella, jos kuultava on estynyt saapumaan pääkäsittelyyn tai se aiheuttaisi suhteessa huomattavaa haittaa tai liiallisia kustannuksia tai jos henkilön kuuleminen on tarpeen tehdä ennen pääkäsittelyä asiantuntijan kuulemisen kannalta oleellisena ennakkolisena todisteluna. Myös tällöin tuomioistuimen on nähtävä etänä kuuleminen soveliaana toimintatapana, jotta keinoa voidaan hyödyntää. Etäkuulemisen tapauskohtaisessa soveliaisuuden arvioinnissa on tuomioistuimen harkinnassa vastakkain todistelun välittömyys ja kuulemiseen liittyvät käytännön haasteet esimerkiksi ulkomailla olon tai vaikeasti ennakoitavan sairauden vuoksi¹¹³.

Suomi ei ole missään nimessä ainoa valtio, jossa henkilötodistelua voidaan ottaa vastaan myös sähköisesti. Esimerkiksi Norjassa ja Iso-Britanniassa etäkuuleminen on ollut käytössä jo jonkin aikaa. Esimerkiksi Norjalainen riita-asioiden prosessilaki, tvisteloven, mahdollistaa etäkuulemisen oikeusprosessin valmistelun, pääkäsittelyn ja muutoksenhaun yhteydessä. Norjassakin etäkuulemisen hyödyntäminen vaatii tapauskohtaista harkintaa, koska sitä voidaan hyödyntää vain tilanteissa, joissa oikeus näkee sen tarkoituksenmukaiseksi eikä käsittelyn kannalta haitalliseksi. Näissä maissa etäkuulemista voidaan hyödyntää esimerkiksi vastaajien, todistajien ja asiantuntijoiden kuulemisessa ja oikeussalin yleisen turvallisuuden takaamisessa. Fredriksenin ja Strandbergin mukaan vuonna 2016 etäkuulemiset eivät olleet erityisen laajasti käytössä norjalaisissa tuomioistuimissa, mutta kehitystä on nähty varmasti myös siellä muun muassa teknisen kehityksen ja koronapandemian vuoksi.¹¹⁴

4.4.3 Digitalisaatio asettaa tarpeen monipuolisemmalle todisteiden arvioinnille

Sähköisiä todisteita koskevat samanlaiset alkuperäisyyden, eheyden ja luotettavuuden vaatimukset kuin perinteisempiä, fyysisiä, todisteita¹¹⁵. Näiden piirteiden arviointi on kuitenkin erilaista sähköisten todisteiden kohdalla, sillä todisteiden sähköis-digitaalinen muoto sekä

¹¹³ HE 46/2014 vp, 110, 114

¹¹⁴ Fredriksen & Strandberg 2016, 75-76; Donoghue 2017, 1004

¹¹⁵ Ks. myös Opinnäytetyön luku 3.2

tietotekninen käsittelyprosessi vaikuttaa siihen suuresti. Sähköisten todisteiden luotettavuuden, eheyden tai alkuperäisyyden kyseenalaistaminen voi perustua esimerkiksi väitteisiin niiden muokkaamisesta, manipuloinnista tai vaurioitumisesta tai niiden esittämiseen käytettyjen ohjelmistojen sopimattomuudesta. Sähköisiä todisteita voi tämän lisäksi olla haastavaa yhdistää tiettyihin henkilöihin, joten esimerkiksi niiden tekijää voi olla joissain tilanteissa vaikeaa saada selville.¹¹⁶

Datan alkuperäisyyden arvioinnissa on Juhana Riekkisen mukaan oleellista kiinnittää huomiota moniin erilaisiin tekijöihin, kuten datan syntyyn, kopiointiin, käsittelyyn ja analysointiin sekä tiedostojen metadataan. Näiden arvioinnissa on oleellista perehtyä niihin liittyviin olosuhteisiin ja prosesseihin. Sähköisten asiakirjojen arvioinnissa voi hyödyntää myös tiedostoon sisältyviä salausalgoritmeja joiden avulla voidaan arvioida esimerkiksi sähköisten allekirjoitusten oikeellisuutta. Sähköisten asiakirjojen alkuperäisyyden arvioinnissa voidaan kuitenkin hyödyntää perinteisiäkin keinoja muun arvioinnin rinnalla. Yksi tapa tähän on datan informaatioisälön, kuten tekstin kielellisen tyylin, sanavalintojen ja yhtenäisyyden, arviointi.¹¹⁷

Sähköisten todisteiden kohdalla eheys viittaa niiden manipuloimattomuuteen ja muuttumattomuuteen. Todistelussa voidaan tukeutua sellaisiin sähköisiin todisteisiin, joiden dataa yksikään oikeudeton taho ei ole käsitellyt tai muuttanut tahallisesti tai tahattomasti. Sähköisen todisteen eheys voi kärsiä esimerkiksi hankinnan, siirtämisen tai muun käsittelyn yhteydessä tai teknisestä viasta johtuneiden muutosten myötä. Datan eheyttä voidaan tarkastella sen hallintaketjussa olleiden vaiheiden kautta esimerkiksi siihen liittyviä lokitietoja hyödyntämällä. Tarkoitus on, että todisteeksi hankittu data pysyy muuttumattomana sen hankinnasta oikeudelle esittämiseen saakka. Datan voidaan kuitenkin katsoa säilyttäneen eheydensä, jos siihen hallintaketjun aikana kohdistuneet muutokset ovat todennettavissa. Sähköistä dataa on usein tarpeen suojata esimerkiksi hakkeroinnilta. Tähän voidaan hyödyntää datan hallintoiintiin käytettävän teknisen laitteen suojaamista perinteisin keinon ja/tai kyseisen laitteen eristämistä kaikenlaisista tietoverkoista, langallisista ja langattomista.¹¹⁸

Luotettavuus sähköisessä todistelussa liittyy erityisesti todisteeksi esitettävän datan tarkkuuteen ja todellisuuteen niiden seikkojen osalta mitä sillä halutaan näyttää todeksi. Datan tulisi olla alkuperäisessä muodossa ja muutenkin eheää, jotta sitä voidaan käyttää oikeudellisten päätelmien perustana. Sähköisten todisteiden kohdalla niiden sisältämän datan olisi myös hyvä olla toistettavissa niin, että se tuottaa joka kerta samanlaisen tuloksen.¹¹⁹ Sähköisten todisteiden luotettavuuden selvittämisessä voidaan hyödyntää esimerkiksi

¹¹⁶ Mason & Seng 2017, 196-197

¹¹⁷ Riekkinen 2019, 96-97

¹¹⁸ Op. cit., 97-98

¹¹⁹ Op. cit., 98-99

järjestelmärekistereiden tai asetustiedostojen tarjoamaa dataa. Niiden avulla voidaan selvittää esimerkiksi miten kyseessä olevan tietojärjestelmän on tarkoitus toimia, sen tosiasiallista toimivuutta tai miten se on toiminut jossain tietyssä hetkessä historiassa.¹²⁰

Eheyden, alkuperäisyyden ja luotettavuuden rinnalla sähköistyminen voi nostaa esille myös tarpeen todisteluoikeudellisten periaatteiden ja sähköisen todistelun yhteensopivuudelle, kun uudenlaisia innovaatioita halutaan tuoda osaksi oikeusjärjestelmää. Oikeudenkäyntien digitalisoituminen on nostattanut keskustelua esimerkiksi sähköisen todistelun suullisuuden ja välittömyyden periaatteiden mukaisesta toteuttamisesta. Teknologian tuominen mukaan oikeusprosessiin voi johtaa sisäiseen murrokseen, mutta esimerkiksi välittömyyden voidaan kuitenkin uudelleentulkinnan kautta nähdä toteutuvan tehokkaasti myös sähköisessä ympäristössä.¹²¹

5 Haastattelututkimus: käytännön näkökulmaa sähköiseen todisteluun

Lainopillisen teorian tuomiseksi lähemmäs käytäntöä osana opinnäytetyötä toteutettiin haastattelututkimus Helsingin käräjäoikeudessa työskenteleville kahdelle käräjätuomarille ja kahdelle käräjäsihteerille. Haastattelut toteutettiin Helsingin käräjäoikeudessa lokakuussa 2021. Kaikki heistä työskentelevät Helsingin käräjäoikeudessa laajojen riita-asioiden käsittelyyn keskittyneellä osastolla.

Kaikki haastateltavat ovat työskennelleet jo pidemmän aikaa laajojen riita-asioiden parissa. Kokemus erilaisten riita-asioiden parissa työskentelystä on heidän keskuudessaan laajaa, sillä he itse tai heidän työparinsa olivat uransa aikana käsitelleet muun muassa seuraavia asiaryhmiä: työoikeusriidat, perheriidat, lapsiasiat, laajat urakkariidat, hakemusasiat sekä sopimus-oikeudelliset riidat. Tämä mahdollisti erilaisten näkökulmien esille nousemisen haastatteluiden yhteydessä erilaisiin todisteisiin ja todistelutilanteisiin liittyen. Tämän lisäksi kaikki haastateltavat olivat lokakuussa 2021 työskennelleet vähintään puoli vuotta täysin sähköisesti käsiteltävien riita-asioiden parissa, sillä Helsingin käräjäoikeus otti käyttöön AIPA-järjestelmän laajojen riita-asioiden käsittelyssä maaliskuussa 2021.

5.1 Kyselyn tulokset indikoivat positiivista kehitystä

Haastattelut toteutettiin noudattaen etukäteen laadittua haastattelulomaketta (liite 1) ja noudattaen laadullisen tutkimuksen teemahaastattelumenetelmää. Haastatteluissa hyödynnetyt kysymykset keskittyivät haastateltavien omiin kokemuksiin sähköisestä todistelusta ja sen

¹²⁰ Op. cit., 140

¹²¹ Koulu 2011, 81-83

vaikutuksista käytännön työhön. Haastatteluissa keskityttiin keskustelemaan sähköisen ja ”perinteisen” todistelun eroista, sähköisten todisteiden käsittelystä oikeusprosessin aikana, sähköisten todisteiden käyttämisen hyvistä ja huonoista puolista, asiakkaiden osaamisesta hyödyntää sähköisiä todisteita sekä sähköisten todisteiden käyttämisen tehostamisesta.

Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että sähköisen todistelun lisääntyminen ja oikeudenkäyntien digitalisoituminen laajemmin on auttanut kehittämään riita-asioiden käsittelyä Helsingin kärjäoikeudessa positiiviseen suuntaan. Muutokset eivät ole kuitenkaan tulleet ilman ongelmia, kun sähköistä käsittelyä varten luotu AIPA-järjestelmä on otettu käyttöön keskeneräisenä ja kärjäoikeuden toimintatapojen muuttaminen on ollut osittain senkin takia vaikeaa. Haastatteluissa nousi selkeästi esille sähköisten toimintatapojen käyttöönoton selkeä vauhdittuminen vuonna 2020 alkunsa saaneen koronapandemian toimesta. Pandemia on lisännyt Helsingin kärjäoikeudessa sekä etätöiden määrää että etäosallistumista oikeuden istuntoihin. Monet digitalisoituminen mukanaan tuomat muutokset ovatkin toiminnallisia, sillä haastateltavien kokemusten mukaan kärjäoikeudelle riita-asioissa esitettävä todistelu ei ole muuttunut merkittävästi ajasta ennen oikeuskäsittelyiden digitalisoitumista. Seuraavissa luvuissa käsitellään haastatteluiden tuloksia kysymysten mukaan teemoiteltuna.

5.1.1 Sähköisen todistelun keinojen kehitys ja vaihteleva hyödyntäminen

Sähköinen todistelu on riita-asioissa jo arkipäivää. Myös rikosasioiden käsittelyt ovat digitalisoituneet viime aikoina, mutta siellä digitalisaation näkyminen käsittelyprosessien aikana ei ole ollut yhtä selkeää kärjäoikeuden käytössä olevista järjestelmistä johtuen. Pääasiassa todisteiksi nimetään asiakirjoja, mutta myös erilaisia kuvia ja kuvakaappauksia sekä äänitteitä ja videoita hyödynnetään. Myös henkilötodistelua otetaan vastaan sähköisesti teknisiä välineitä hyödyntäen.¹²²

Sähköiset todisteet ovat käytännössä hyvin samanlaisia kuin todisteet, joihin on tukeuduttu jo ennen oikeudenkäyntien digitalisoitumista. Esinetodisteita ei riita-asioissa lähtökohtaisesti esitetä kovin usein, joten myöskään niiden käyttöön ei todistelun sähköistymisellä ole ollut vaikutusta. Todistelun sähköistyminen on kuitenkin tuonut mukanaan myös muutoksia, sillä esimerkiksi kärjäoikeudelle toimitettavien todisteiden määrä on lisääntynyt sen myötä. Etenkin erilaisten kuvakaappausten, äänitteiden ja videoiden käyttäminen on lisääntynyt, luultavasti koska niiden luominen on helpottunut mobiililaitteiden lisääntymisen ja muun teknisen kehityksen myötä.¹²³

¹²² Tikkanen, S. 2021. Kärjäsihteerin haastattelu 12.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki; Raunio 2021

¹²³ Raunio 2021; K Keisu, P. 2021. Kärjätuomarin haastattelu 14.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki; Lumme, S. 2021. Kärjäsihteerin haastattelu 6.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki

Suullisissa käsittelyissä sähköisiä todisteita käytetään todistelun läpikäynnin yhteydessä vaihtelevasti. Esimerkiksi laajoissa urakkariidoissa, joissa todisteita on paljon ja yksittäiset todisteet ovat hyvin laajoja, suositaan myös todisteiden läpikäyntiä sähköisesti. Kuitenkin laajuudeltaan suppeammissa asioissa, esimerkiksi lapsi- ja perheriidoissa, niitä käytetään vähemmän.¹²⁴ Istunnoissa sähköisiä asiakirja- ja kuvatodisteita voidaan esitellä kahdella tavalla: 1) kaikki seuraavat samanaikaisesti todisteiden läpikäyntiä omilta tietokoneiltaan, samalla tavalla kuin paperisten todisteiden kohdalla on aiemmin toimittu ja 2) todisteiden läpikäyntiä voidaan seurata monissa istuntosaleissa olevilta isoilta ruuduilta samanaikaisesti yhdessä. Toinen vaihtoehto on erityisen hyödyllinen, jos istuntoon osallistutaan myös etäyhteyden välityksellä tai todisteita tulee esitellä henkilötodistajalle, jolle materiaalia ei ole toimitettu erikseen.¹²⁵

Henkilötodistelua hyödynnetään riita-asioissa vaihtelevasti käsiteltävän asian luonteesta riippuen. Kaikki henkilötodistelu voidaan nykyään vastaanottaa sähköisesti etäyhteyden kautta, jos sille ei ole erityistä estettä. Etäkuulemisia on järjestetty kotimaassa muihin käräjäoikeuksiin ja yksityishenkilöille sekä ulkomaille ilman mitään erityisiä ongelmia. Joissain tilanteissa kuitenkin yhteyksien kanssa on ollut ongelmia ja siksi on jouduttu toteuttamaan kuuleminen joko puhelimitse tai pahimmassa tapauksessa siirtämään istuntokäsittely toiselle päivälle. Haastateltavat eivät kuitenkaan koe tätä suurena haittana, koska ongelmia on suhteellisen harvoin etäkuulemisten määrä huomioon ottaen eivätkä ne työllistä käräjäoikeutta merkittävästi.¹²⁶

Kaikki henkilötodistelu myös tallennetaan istuntosaleissa olevan nauhoitusjärjestelmän avulla sähköiseen muotoon. Ennen henkilötodistelua voitiin ottaa vastaan käytännössä vain tuomioistuimen tiloissa ja ne tallennettiin kaseteille, joten tässä suhteessa digitalisaatio on tuonut mukanaan uusia, järkeviä, toimintatapoja ja joustavoittanut oikeuskäsittelyitä.¹²⁷

5.1.2 Sähköisten todisteiden hallinnointi on jo osa käräjäoikeuden arkea

Sähköisiä todisteita on hyödynnetty ja hallinnoitu Helsingin käräjäoikeudessa käsiteltävissä laajoissa riita-asioissa jo pidemmän aikaa. Asiakkaat ovat toimittaneet niitä käräjäoikeudelle muun muassa sähköpostitse, muistitikuilla ja levykkeillä vuosien ajan. Tuomioistuimissa toiminnan digitalisoituminen on kuitenkin ollut hitaampaa kuin muualla yhteiskunnassa, sillä loikkaus täysin paperisesta osittain sähköiseen käsittelyyn on tehty vasta viimeisen noin 5-7

¹²⁴ Tikkanen 2021

¹²⁵ Lumme 2021

¹²⁶ Tikkanen 2021; Lumme 2021

¹²⁷ Keisu 2021; Raunio 2021

vuoden aikana ja vielä pari vuotta sitten iso osa todisteista saapui käräjäoikeuteen paperisena.¹²⁸

Helsingin käräjäoikeus on ottanut käyttöön AIPA-järjestelmän, jossa käsitellään nykyään kaikki uutena saapuvat laajat riita-asiat sekä hakemusasiat. Haastateltavien keskuudessa AIPAn käyttöönotossa nähdään selkeitä hyviä ja huonoja puolia sähköisten todisteiden (ja muiden asiakirjojen) käsittelyn kannalta. AIPA on tietyiltä osin helpottanut käräjäoikeudessa tehtävää työtä, koska sinne voidaan kerätä kaikki asian käsittelyn kannalta oleelliset tiedot ja tiedostot samaan paikkaan.

Samalla, kun se on helpottanut työtä tietyiltä osin, on se myös lisännyt sen aikaa vievyyttä monessa kohdassa asiakirja käsittelyprosessin. AIPAn käyttöön siirtymisen myötä käräjäsihteeriltä kuluu huomattavasti aiempaa enemmän työaikaa asiakirjahallintoon, eli asiakirjojen kirjaamiseen, tallentamiseen ja nimeämiseen. Jotta asiakirja voidaan tallentaa AIPaan, tulee se ensin tekstitunnistaa, muuttaa tiettyyn tiedostomuotoon ja nimetä tietyllä tavalla. Itse järjestelmään tiedostot tulee vielä yksi kerrallaan ja jokaiselle asiakirjalle tulee yksilöllisen nimen lisäksi merkitä tiedot lähettäjistä, lähettämistavasta sekä lähettämisen ajankohdasta. Ennen asiakirjat joko toimitettiin käräjäoikeudelle oikeassa järjestyksessä ja yksilöityinä paperisessa muodossa tai ne voitiin melko pienellä vaivalla tulostaa käräjäoikeuden toimesta ja nimetä asianmukaisella tavalla.¹²⁹ Asiakirjojen asiallinen ja selkeä hallinnointitapa on kuitenkin asian käsittelyiden sujuvoittamisen kannalta hyvin oleellista. Huonosti toteutettu asiakirjahallinto vaikeuttaa varsinkin tuomarin työtä huomattavasti¹³⁰.

5.1.3 Sähköisten todisteiden hyvät ja huonot puolet näkyvät arjessa selkeästi

Kaikki haastateltavat näkivät sähköisten todisteiden käyttämisessä enemmän hyviä kuin huonoja puolia varsinkin, kun tarkastellaan kokonaisuutta. Sähköisten todisteiden käytännöllisyys, kuljettamisen helppous, järjestelmissä säilyttämisen edut, sähköinen arkistointi sekä asiakirjojen toimittamisen yksinkertaistuminen eri viranomaisten välillä nähtiin keskeisinä hyvinä puolina.¹³¹ Lisäksi ne saivat kiitosta etätöiden tekemisen helpottamisesta ja parantuneesta tietoturvasta, kun käsiteltäviin asioihin liittyviä asiakirjoja ja niiden kuljettamista ei tarvitse enää miettiä¹³².

Huonoina puolina nostettiin esille aiemminkin mainittu asiakirjojen hallinnoimisen ja tallentamisen työläys AIPAssa sekä uusien toimintatapojen omaksumisen haasteellisuus. AIPA on

¹²⁸ Raunio 2021; Lumme 2021

¹²⁹ Tikkanen 2021; Keisu 2021

¹³⁰ Keisu 2021

¹³¹ Tikkanen 2021; Lumme 2021; Keisu 2021; Raunio 2021

¹³² Raunio 2021

järjestelmänä otettu käyttöön käräjäoikeuksissa keskeneräisenä ja sen vuoksi sieltä puuttuu tai sinne olisi hyvä lisätä työtä helpottavia elementtejä. Esimerkkeinä tällaisista elementeistä haastatteluissa nousi esille seuraavat:¹³³

- Mahdollisuus järjestää tallennettuja asiakirjoja halutulla tavalla
- Mahdollisuus toimittaa useita asiakirjoja kerralla suoraan järjestelmästä
- Mahdollisuus tallentaa useita asiakirjoja kerralla
- Mahdollisuus tehdä muistiinpanoja ja muita oleellisia muokkauksia AIPAssa säilytettäviin asiakirjoihin
- Mahdollisuus vastaanottaa asiakirjoja suoraan AIPAn kautta, kun asiakkaat voisivat viedä ne sinne itse

Muun muassa tällaisten elementtien puuttuminen järjestelmästä on tehnyt sen käyttöönotosta haastavaa ja hidastanut huomattavasti sen kanssa työskentelyä.¹³⁴ Muutenkin teknisten laitteiden toimimattomuus on nostanut haastateltavien mielestä Helsingin käräjäoikeuden toiminnassa esille digitalisoitumisen huonoja puolia, kun esimerkiksi istuntojen kestot ovat pitkittyneet tai jopa peruuntuneet istuntosaleissa käytettävien teknisten laitteistojen ja järjestelmien toimimattomuuden tai huonon yhteensopivuuden vuoksi. Sähköisissä järjestelmissä olevat virheet sekä käyttökatkot voivat johtaa myös kirjallisten asioiden käsittelyn hidastumiseen.¹³⁵

Sähköisten todisteiden toimittaminen käräjäoikeudelle on kuitenkin lähtökohtaisesti helpompaa kuin aiemmin, sillä kaiken voi vain toimittaa sähköpostilla ilman suurta työpanosta omalta puolelta. Haastateltavien kokemuksen mukaan tämä helppous on nähty joidenkin asiakkaiden toimesta myös mahdollisuutena toimittaa kaikki mahdollisesti hyödyllinen aineisto käräjäoikeuden läpikäytäväksi. Tähän liittyy myös oletus että käräjäoikeus valikoi toimitetun aineiston seasta todisteiksi parhaiten sopivat asiakkaiden puolesta. Tätä on ollut havaittavissa jo ennen oikeudenkäyntien digitalisoitumista, mutta sen voisi kuitenkin sanoa yleistyneen digitalisoitumisen myötä. Onneksi tällainen on suhteellisen harvinaista ja sitä on havaittavissa huomattavasti enemmän maallikkoasiakkaiden kuin oikeusoppineiden keskuudessa.¹³⁶

Haastateltavat näkevät digitalisoitumisen lisänneen myös tuomioistuinten käsiteltäväksi toimitettavan aineiston manipulointia, sillä sekin on nykyään helpompaa. Sekavien kuvien, asiakirjojen tai viestiketjujen ja niiden osien nimeäminen todisteiksi luo tuomioistuimelle tarpeen arvioida kyseessä olevien todisteiden luotettavuutta. Vaikka pitkien asiakirjojen tai

¹³³ Lumme 2021; Tikkanen 2021; Raunio 2021

¹³⁴ Tikkanen 2021; Lumme 2021

¹³⁵ Raunio 2021; Keisu 2021

¹³⁶ Raunio 2021

viestiketjujen läpikäynti voi olla hyvin kuormittavaa tuomioistuimelle, on se tarpeellista kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta.¹³⁷

5.1.4 Asiakkaat ovat löytäneet sähköisen todistelun hyödyt

Asiakkaat, eli toisin sanoen käsiteltävien asioiden osapuolet ja heitä avustavat tahot, ovat omaksuneet sähköiset toimintatavat oikein hyvin kaikkien haastateltavien mielestä. Myös korona-pandemian aiheuttamat poikkeustoimet ovat tehostaneen muun muassa etäkuulemisten omaksumista osaksi oikeuskäsittelyiden arkea myös asiakkaiden puolelta. Etäkuulemisia järjestetään nykyään jatkuvasti myös asiakkaiden pyynnöstä. Tämä osoittaa niiden toimivuuden ja asiakkaita hyvin palvelevan luonteen. Etäyhteyksien järjestämiseen liittyviä ongelmia, kuten heikkoja yhteyksiä tai ongelmia ohjelmistojen yhteensopivuudessa, ei koeta suurena ongelmana, sillä suurin osa asiakkaista osaa varautua mahdollisiin ongelmiin.¹³⁸

Käräjäoikeudella on edelleen ja tulee todennäköisesti olemaan tulevaisuudessakin asiakkaita, jotka haluavat viestiä asiakkaiden kanssa muulla tavalla kuin sähköisesti. Heitä varten on aina oltava mahdollisuus hoitaa oma asiointi joko henkilökohtaisesti paikan päällä, puhelimitse tai postin välityksellä. Tällaisten asiakkaiden määrä on kuitenkin hyvin pieni ja haastateltavat eivät koe heitä esteenä sähköisen käsittelyn lisäämiselle, kunhan muiden asiointikanavien hyödyntämistä ei tehdä sen myötä liian vaikeaksi. Haastatteluissa ei noussut myöskään esille, että asian käsittely sähköisesti olisi koskaan tuottanut erityisiä ongelmia asiakkaiden kanssa. Suhtautuminen käräjäoikeuden toiminnan digitalisoitumiseen on siis haastateltavien kokemusten pohjalta positiivista.¹³⁹

5.1.5 Sähköinen todistelu ei ole valmista käytännön näkökulmasta

Keskeisin tarve sähköisen todistelun hyödyntämisen ja hallinnoinnin helpottamiseksi kohdistuu haastateltavien mielestä käytössä oleviin järjestelmiin. Järjestelmien toimivuudesta, riittävästä kapasiteetista ja sitä kautta työskentelyn sujuvuudesta tulisi pitää huolta, jotta asiat voidaan käsitellä niiden vaatimalla tarkkuudella ja ilman turhaa ajanhukkausta.¹⁴⁰ Samalla tulisi huolehtia, että käräjäoikeuksissa käytössä oleva laitteisto vastaa kaikkia työssä esille nousevia tarpeita. Tämä tarve koskee niin työntekijöiden käyttöön annettavia teknisiä laitteita ja niiden varusteita kuin myös istuntosaleissa käytössä olevaa tekniikkaa. Toimimaton tekniikka voi johtaa pahimmillaan tietoturvaloukkauksiin, työn tekemisen muuttumiseen mahdottomaksi tai istuntojen peruuntumiseen tai lykkäytymiseen.¹⁴¹

¹³⁷ Raunio 2021, Keisu 2021

¹³⁸ Tikkanen 2021; Keisu 2021; Lumme 2021

¹³⁹ Keisu 2021; Tikkanen 2021

¹⁴⁰ Tikkanen 2021; Lumme 2021

¹⁴¹ Raunio 2021

Kokemukset sähköisten todisteiden ja laajemminkin digitalisoituvien oikeudenkäyntien parissa työskentelyn helppoudesta ovat usein myös sukupolvikysymyksiä. Jatkuvasti digitalisoituvassa työympäristössä toimiminen vaatii haasteltujen mielestä tietynlaista työtettä, joka ei tule kaikille luonnostaan. Tässäkin kohtaa työnantajan tarjoama koulutus, tuki ja työtä helpottavien elementtien tarjoaminen on hyvin tärkeää.¹⁴² Samalla tukea ja vaihtoehtoja tulee tarjota myös tuomioistuinten kanssa asioiville henkilöille. Usein esimerkiksi etäkuulemisten järjestämiseen liittyvät ongelmat eivät ole tuomioistuimen päässä vaan liittyvät enemmänkin kuultavien käytössä olevien laitteiden yhteensopivuuteen tuomioistuimen käyttämien laitteiden kanssa. Nämä ongelmat usein haittaavat käsittelyiden toteuttamista ja siksi tuomioistuinten tulisi voida tarjota asiakkaidensa käyttöön esimerkiksi eri vaihtoehtoja videoneuvotteluohjelmistojen käytössä tai selkeitä ohjeita niiden käyttöön negatiivisten vaikutusten minimoimiseksi.¹⁴³

Asiakkaille tarjottavien vaihtoehtojen lisäksi olisi hyvä tiedottaa asioiden osapuolia digitalisoituvien oikeudenkäyntien vaatimuksista, jotka kohdistuvat esimerkiksi käräjäoikeudelle toimittavaan sähköiseen aineistoon. Tiedottamisen kautta osapuolet voisivat toimittaa aineistonsa käräjäoikeudelle niin, että tähän liittyvän työn määrä käräjäoikeuksissa voisi laskea. Käräjäoikeuksille ja muille tuomioistuimille helpointa olisi, että asiakkaat voisivat toimittaa aineistonsa suoraan käytössä oleviin järjestelmiin esimerkiksi erillisen asiakasportaalin kautta selkeiden ohjeiden avulla.¹⁴⁴

6 Johtopäätökset

Riita-asioiden todistelulla on pitkät lainsäädännölliset perinteet Suomessa. Jo Ruotsin vallan aikana säädetty oikeudenkäymiskaari ja sen nykyinen vuonna 2016 voimaan tullut 17 luku luo selkeän pohjan yleisissä tuomioistuimissa vastaanotettavan todistelun sääntelylle. Oikeudenkäymiskaari on kuitenkin luonteeltaan hyvin yleispätevä ja suhtautuu esimerkiksi sähköiseen todisteluun hyvin neutraalisti. Oikeudenkäyntien digitalisoituminen ja todisteluun kohdistuva muutostarve sähköistymisen lisäämiseksi on huomioitu laissa ja sen esitöissä vaihtelevasti. Oikeudenkäymiskaari ja SähköAsL mahdollistavat yhdessä todistelun toimittamisen ja toteuttamisen myös täysin sähköisesti¹⁴⁵. Digipalvelulaki taas omalta osaltaan varmistaa viranomaispalveluiden saavutettavuuden takaamista edelleen teknistyvässä yhteiskunnassa. Nämä lait ovat

¹⁴² Raunio 2021; Keisu 2021

¹⁴³ Raunio 2021

¹⁴⁴ Raunio 2021; Lumme 2021

¹⁴⁵ SähköAsL on tarkoitettu toimimaan yhdessä esimerkiksi tuomioistuimia koskevan prosessilainsäädännön kanssa, jotta asiointin sujuvuus, joutuisuus ja tietoturvallisuus parane.

hyvin pitkälti linjassa kansainvälisesti sekä etenkin EU:ssa¹⁴⁶ käytävän oikeuskeskustelun kanssa. Lait ovat linjassa myös EU:n todisteiden vastaanottamisesta säädetyn asetuksen 1206/2001 kanssa jossa korostetaan viestintätekniikan hyödyntämisen edistämistä jäsenvaltioiden kansallisissa tuomioistuimissa.

Lainsäädännön tehtävä on mahdollistaa sähköinen todistelu, ei muuttaa kaikkea todistelua sähköiseksi. Tämänhetkinen lainsäädäntö ei käytännössä kehota sähköisen todistelun hyödyntämiseen vaan pyrkii mahdollistamaan sen tarjoamalla sähköistä muotoa yhtenä vaihtoehtona todisteiden esittämiselle. Tuomioistuimelle voi esittää todistelun myös fyysisessä muodossa ja tuomioistuin itse voi prosessinjohtovaltaansa perustaen päättää ettei todistelun vastaanottaminen sähköisesti ole sopivaa kaikissa tilanteissa. Lähtökohtaisesti sähköinen todistelu kuitenkin pyritään mahdollistamaan jo prosessiekonomisista syistä. Samankaltaista kehitystä on havaittavissa myös kansainvälisesti, esimerkiksi Norjassa¹⁴⁷.

Todistelun sähköistyminen on tuonut mukanaan positiivisia muutoksia todistelun kannalta keskeisiin arvoihin, kuten todistelun varmuuteen, nopeuteen, halpuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Oikeuskirjallisuudessa esille nousseita sähköisen todistelun hyötyjä ovat muun muassa käytettävissä olevien todisteiden monipuolistuminen sekä todisteiden esittämisen, toimittamisen ja hallinnoinnin helpottuminen¹⁴⁸. Niiden avulla saavutettavat ajalliset ja taloudelliset hyödyt sekä lisääntynyt joustavuus toistuvat myös osana opinnäytetyötä toteutetuissa käräjätuomareiden ja käräjäsihteereiden haastatteluissa.

Sähköisen todistelun ja sitä tukevan lainsäädännön lisääntyminen ovat nykypäivää ja tervetulleeksi toivotettu kehityssuunta. Sähköinen asiointi ja digitaalisten palveluiden käyttäminen lisäävät viranomaistoiminnan saavutettavuutta, parantavat toteutusta, parantavat sen laatua ja helpottavat asiointia sekä yksilöiden ja viranomaisten välillä että viranomaisten kesken¹⁴⁹. On kuitenkin hyvä huomioida, että digitalisaation kautta saavutetut hyödyt voivat vielä pidemmän aikaa olla ainakin joiltain osin merkitykseltään vähäisempiä kuin sen mukanaan tuomat haitat. Tuomioistuinten arjen toimintaa seurattaessa on helppo huomata, kuinka sähköisen todistelun kehitystyö on käytännön tasolla vielä kesken ja siten digitalisaation mukanaan tuomat haitat ovat hyvin selkeästi nähtävillä.

Sähköisen todistelun haasteet vaikuttavat tällä hetkellä erityisesti prosessien tehokkuuteen. Tähän liittyviä haittoja ovat esimerkiksi tietojärjestelmiin liittyvät heikkoudet, jotka

¹⁴⁶ EU pyrkii omilla toimillaan edistämään sen jäsenvaltioiden toimintatapojen yhtenäistämistä myös sähköisen todistelun vastaanottamisen ja hyödyntämismahdollisuuksien osalta. Ks. mm. Euroopan Neuvosto 2019; Biasiotti, M., Epifani, M. & Turchi, F. 2015. The EVIDENCE Project: bridging the Gap in the Exchange of Digital Evidence Accross Europe

¹⁴⁷ Ks. Fredriksen & Strandberg 2016

¹⁴⁸ Ks. Riekkinen 2019, 466-487

¹⁴⁹ Ks. Donoghue 2017, 1023-1025

vaikuttavat muun muassa todisteiden hankintaa sekä niiden eheydestä, alkuperäisyydestä ja luotettavuudesta varmistumista. Sähköisiä todisteita on periaatteessa helpompi manipuloida ja niiden yhdistäminen oikeudenkäynnin osapuoliin voi olla joissain tilanteissa haastavampaa kuin aiemmin, vaikka tätä varten on tarjolla aiempaa enemmän hyödynnettävissä olevia työkaluja. Sähköisten todisteiden kanssa työskentely voi myös tietyissä prosessin vaiheissa olla työläämpää ja kalliimpaa kuin aiemmin, koska todisteiden hankkiminen ja analysoiminen sekä hallinnointi voi olla hyvin aikaa vievää nykyisillä järjestelmillä. Tähän vaikuttavat luonnollisesti myös muun muassa todisteiden määrä sekä käytössä olevien järjestelmien yleinen toimivuus ja sopivuus niiden käyttötarkoitukseen. Esimerkiksi Helsingin käräjäoikeudessa nämä haitat ovat erityisen hyvin nähtävissä nykyään, kun hakemus- ja laajojen riita-asioiden sähköiseen käsittelyyn tarkoitettu AIPA-järjestelmä on otettu käyttöön keskeneräisenä¹⁵⁰. Kun työhön tarkoitetut välineet eivät vastaa niille asetettuja tarpeita, vaatii niiden kanssa työskentely enemmän aikaa ja niiden käyttämiseen sopeutuminen vaikeutuu. Nämä ongelmat voivat käytännössä näkyä oikeudenkäynneissä esimerkiksi erilaisina viivästyksinä. Oikeudessa käytettäviä digitaalisia ratkaisuja rakennettaessa ja kehitettäessä onkin oleellista huolehtia erityisesti prosessien systemaattisesta parantamisesta ja haittojen minimoinnin toteutumisesta¹⁵¹.

Sähköisen todistelun prosesseissa on siis vielä paljon tehostettavaa. Tätä tehostamista ei kuitenkaan voida toteuttaa käytännössä lainsäädännön avulla, sillä tämänhetkinen lainsäädäntö palvelee riittävällä tehokkuudella sähköisen todistelun toteuttamista. Lainsäädännön kehittäminen on varmasti kuitenkin tarpeen myös tulevaisuudessa, sillä sen on vastattava jatkuvasti teknisesti kehittyvän yhteiskunnan tarpeisiin ja sähköinen todistelu tulee todennäköisesti olemaan jossain vaiheessa todistelun valtavirtaa. Tällä hetkellä oikeudenkäyntien laajemmalla digitalisoinnilla pyritään parantamaan oikeudenkäyntien tehokkuutta ja sekä lisäämään paperittomien oikeudenkäyntien määrää. On hyvä huomioida, että Suomen kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa jo nyt sellaisten sähköisen toiminnan elementtien hyödyntämisen, jotka eivät ole tällä hetkellä laajemmassa käytössä¹⁵², vaikka niiden hyödyntäminen voisi tehostaa oikeusprosesseja entisestään. Tällaiset lakimuutokset ovat hyvä esimerkki siitä miten lainsäädäntö toimii mahdollistajana, mutta ilman asianmukaista täytäntöönpanoa niiden vaikutus käytäntöön jää vähäiseksi. Teknisen kehityksen mahdollistamiseksi on kuitenkin oleellista, että lainsäädäntöä tarjoaa monipuolisesti erilaisia työkaluja oikeusjärjestelmän käyttöön.

Sähköistyvää todistelua voidaan tälläkin hetkellä tehostaa merkittävästi kehittämällä tuomioistuimissa voimassa olevia toimintatapoja. Tämän tehostamisen toteuttamiseksi on oleellista kehittää nykyisiä sähköisiä tietojärjestelmiä palvelemaan paremmin sähköisiä oikeusproses-

¹⁵⁰ Ks. Opinnäytetyön luvut 5.1.2 ja 5.1.3

¹⁵¹ Ks. Dogohue 2017, 1024

¹⁵² OK 11 luvun muutoksella on mahdollistettu sähköpostitiedoksianto, jonka hyödyntäminen on jäänyt kuitenkin melko vähäiseksi. Ks. Koulu 2011.

seja sekä sähköistä todistelua. Oleellisinta on huolehtia järjestelmien toimivuudesta ja niiden sopivuudesta niille tarkoitettuihin tehtäviin. Myös tuomioistuimen henkilöstön osaamista sähköisessä ympäristössä työskentelystä on erittäin tarpeellista kehittää ja tukea esimerkiksi koulutusten ja asianmukaisen laitteiston tarjoamisen kautta. Vaikka digitalisaatioon suhtautumisen eroja voidaan tarkastella myös sukupolvikysymyksinä, kaikille on taattava mahdollisuus kyetä toimimaan myös sähköisessä ympäristössä.¹⁵³

Ajantasaisen ja työskentelyä helpottavan laitteiston merkitystä ei voida myöskään vähätellä, kun toiminnan ympäristö digitalisoituu kovaa vauhtia. Tuomioistuinten henkilöstön käytössä olevan laitteiston ajantasaisuus lisää sekä työskentelymukavuutta että työn tehokkuutta, jotta ajalliseen ja taloudelliseen tehokkuuteen. Monipuolisesti hyödynnettävissä olevat laitteistot istuntosaleissa ja niiden ulkopuolella myös vähentävät yhteensopivuus- ynnä muiden ongelmien todennäköisyyttä ja siten ehkäisee viivästymisiä prosessien eri vaiheissa.¹⁵⁴ Digitalisoituminen yleisesti asettaa myös suurempia vaatimuksia oikeuskäsittelyiden tietoturvallisuudesta huolehtimiselle ja laitteistot ovat keskeinen osa kokonaisuutta myös tältä kannalta tarkasteltuna. Vaikka monet oikeusjärjestelmään kohdistuvat tietoturvahuolet ovat teoreettisia¹⁵⁵, on järjestelmien ja laitteiden tietoturvallisuudessa hyvä ottaa huomioon esimerkiksi hakkeroinnin mahdollisuus sekä varautua seuraamaan aktiivisesti tietoturvallisen toiminnan toteutumista tuomioistuimissa.

Tuomioistuimen toiminnan digitalisoitumisen aikana ei saa unohtaa myöskään asiakkaita ja heidän tarpeitaan. Aiemmin mainittu tuomioistuinten henkilöstön kouluttaminen tukee myös asiakkaiden mahdollisuuksia asioida helpommin ja tehokkaammin tuomioistuinten kanssa sähköisessä ympäristössä. Vaikka asiakkaiden voidaan sanoa omaksuneen sähköisen asioinnin hyvin¹⁵⁶, myös heidän toimintaansa on aika ajoin hyvä pyrkiä kehittämään asiakaskohtaamistilanteissa prosessin tehokkuuden maksimoimiseksi. Kyky ohjeistaa asiakkaita sähköiseen asiointiin liittyen korostuu entisestään, jos ja kun tuomioistuinten käyttöön tulee tulevaisuudessa lisää asiakasrajapintoja sähköisen asioinnin kanavien muodossa. Tällaisten kanavien kautta voitaisiin varmasti tehostaa myös todisteluun liittyviä prosesseja. Esimerkiksi asiakasportaalien kautta asiakkaat voisivat toimittaa materiaalinsa suoraan tuomioistuimen käyttämiin järjestelmiin ja siten helpottaa tuomioistuimissa tehtävää työtä.¹⁵⁷

Sähköisen todistelun kehittämistä ja tehostamista hidastaa omalta osaltaan myös haasteet taloudellisten panostusten ohjaamisessa teknisten ratkaisujen kehittämiseen. Tekniset ratkaisut ovat kalliita ja niiden kehittäminen voi viedä vuosia, kuten AIPA-hankkeen kohdalla on

¹⁵³ Ks. myös Opinnäytetyön luku 5.1.5

¹⁵⁴ Ks. Riekkinen 2019, 476

¹⁵⁵ Koulu 2011, 78-79

¹⁵⁶ Ks. myös Opinnäytetyön luku 5.1.4

¹⁵⁷ Ks. myös Opinnäytetyön luku 5.1.5

käynyt. Kansallinen ja kansainvälinen sähköistä todistelua koskeva kehitystyö on kuitenkin luonteeltaan jatkuvaa ja on varmasti vain ajan kysymys, kun valmius taloudellisiin lisäpanostuksiin kohtaa kehitykseen tähtäävän tahtotilan.

6.1 Oikeuden digitalisoitumista ja sähköistä todistelua tulee tutkia lisää

Sähköisen todistelun tehostaminen ja oikeuden digitalisoinnin kehittäminen vaatii lisää tutkimusta suomalaisessa oikeusympäristössä. Etenkin käytännön toimiin liittyvän tehostamistarpeen lisäksi tämän opinnäytetyön työstämisen myötä ilmeni ettei sähköinen todistelu, tai oikeudenkäyntien digitalisoituminen laajemminkaan, ole vielä kovin yleinen osa suomalaista oikeuskirjallisuutta, oikeudellista keskustelua tai siihen liittyvää empiiristä tutkimusta¹⁵⁸. Koska tämä on kuitenkin jo käytössä oleva ja kokoajan kehittyvä toimintatapa suomalaisissa tuomioistuimissa, olisi aihetta oleellista ja mielenkiintoista tutkia lisää. Jotta tässäkin opinnäytetyössä esille nostettua sähköisen todistelun tehostamista voitaisiin toteuttaa aidosti käytännön tasolla, olisi mahdolliset tulevat tutkimukset hyödyllistä kohdistaa juurikin tuomioistuimissa tehtävään käytännön työhön. Tutkimusten kautta voitaisiin luotettavasti todeta oikeudenkäyntien digitalisoitumisen hyödyt ja haitat ja ohjata kehitysresurssit niille osa-alueille, jossa niistä olisi aidosti eniten hyötyä, kuten kansainvälisen oikeusavun tilanteissa¹⁵⁹.

Tuomioistuinten toiminnan lisäksi keskeinen osa todistelun käytäntöä ovat käsiteltävien asioiden osapuolet sekä heidän asiamiehensä, avustajansa ja edustajansa. Heidän sähköiseen todisteluun kohdistuvien suhtautumistapojen ja tarpeiden tutkiminen toisi arvokasta näkökulmaa keskusteluun viranomaistoiminnan digitalisoinnin on tavoitteista ja saavutettavuuden parantamisesta¹⁶⁰. Tämä tukisi myös kaikenlaista kehitystyötä, riippumatta siitä onko siinä kyse prosessien tehostamisesta, selkeyttämisestä tai saavutettavuuden lisäämisestä. Myös oikeusmuotoilulle¹⁶¹ olisi varmasti tällä oikeustieteen kentällä tarvetta juuri tehostamisen tarpeen näkökulmasta, mutta myös järjestelmän ymmärrettävyyden parantamiseksi.

Suomalaisen oikeusjärjestelmän digitalisaation ja sähköisen todistelun prosessien kehittämisen kontekstissa on hyvä tarkastella ja tutkia myös kansainvälistä toimintaympäristöä ja

¹⁵⁸ Ks. myös Koulu 2011, 76-77

¹⁵⁹ Kansainvälisissä tilanteissa etenkin videoneuvottelumahdollisuudet voivat tehostaa todistelun vastaanottamista sekä mahdollistaa taloudellisia ja ajallisia säästöjä. Ks. Opinnäytetyön luku 5.1.1 ja Koulu 2011, 77

¹⁶⁰ Digipalvelulaki velvoittaa viranomaisia tarjoamaan asiakkailleen mahdollisuuden asioida myös sähköisesti eikä tätä oikeutta voida rajata kuin väliaikaisesti. Siksi asiakkaiden tarpeiden selvittäminen on keskeinen osa kehitystyötä.

¹⁶¹ Oikeusmuotoilu pyrkii kehittämään oikeusjärjestelmää ja oikeudellisia sisältöjä toimivammiksi ja paremmin ymmärrettävissä oleviksi kokonaisuuksiksi. Tavoitteena oikeusmuotoilussa on tuottaa parempaa sisältöä sekä tehokkaampia palveluja ja ratkaisuja oikeudellisen toimintakentän käyttöön. Ks. Aalto, J. 2022. Oikeusmuotoilua aidoissa ympäristöissä. Teoksessa Saarinen, M. & Chydenius, T. Oikeusmuotoilua vakiinnuttamassa - Oikeudellisen erityisosaamisen ja oikeusmuotoilun toinen. Laurea-julkaisut 189. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu, 8

pyrkii oppimaan muiden valtioiden oikeusjärjestelmistä. Aiheeseen liittyvän suomalaisen oikeuskeskustelun rinnalla olisi varmasti kannattavaa seurata myös ainakin Pohjoismaista ja Keski-Eurooppalaista keskustelua aiheesta. Esimerkiksi Norjassa oikeudenkäyntien sähköistymisen kehitys vaikuttaisi tapahtuvan saman kaltaisesti kuin Suomessa¹⁶² ja Ruotsissa tehdään tälläkin hetkellä töitä sähköisen todistelun kehittämisen ja turvaamisen parissa¹⁶³. Näiden lisäksi on hyvä tarkastella myös Euroopan ulkopuolella tehtyä oikeudellista tutkimusta, koska Euroopassa aihetta on tutkittu suhteellisen vähän¹⁶⁴.

Yleisesti on todettava, että sähköinen todistelu on todistelun tulevaisuuskuva, jonka saattaminen osaksi vakiintunutta oikeuskäytäntöä on ollut käynnissä jo kauan. Kehitystyön ja aiheeseen liittyvän tutkimuksen on tärkeää jatkaa, jotta järjestelmä pysyy laajemman teknisen kehityksen mukana. Ilman tätä kehitystä sähköisen todistelun luotettavuus kärsii ja esimerkiksi yksilöiden oikeusturvan toteutuminen voi vaarantua. Tämän toteutuminen vaatii sitoutumista, taloudellisia panostuksia, eri alojen yhteistyötä sekä kokonaisuuden johtamista suomalaista oikeutta ohjaavilta tahoilta.

¹⁶² Norjassa on tällä hetkellä käytössä Suomen kanssa saman tapaisesti sähköiseen todisteluun neutraalisti suhtautuva lainsäädäntö sekä mahdollisuudet esimerkiksi etäyhteyksien hyödyntämiseen todistajien kuulemisessa. Sähköisen kommunikoinnin keinot ovat olleet Norjalaisten tuomioistuinten käytössä nyt yli viiden vuoden ajan. Fredriksen & Strandberg 2016

¹⁶³ Regeringskansliet. 2022. Förslag för att säkra elektronisk bevisning. Viitattu 19.5.2022.

¹⁶⁴ Erityisen edistynyttä oikeuden digitalisoitumisen tutkiminen on Yhdysvalloissa ja Australiassa, mutta siellä tehtyä tutkimusta voidaan siirtää Eurooppalaiseen oikeuteen melko heikosti suoraan. Ks. Koulu 2011, 83-85. Ks. myös Donoghue 2017

Lähteet

Oikeuskirjallisuus

Donoghue, J. 2017. The Rise of Digital Justice: Courtroom Technology, Public Participation and Access to Justice. *Modern Law Review*, Volume 80, Issue 6, 995-1025

Fredriksen, H. & Strandberg, M. 2016. Is E-justice Reform of Norwegian Civil Procedure Finally Happening? *Oslo Law Review*, 2016, Issue 2, 72-88.

Frände, D., Helenius, D., Hietanen-Kunwald, P., Hupli, T., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H., Niemi, J., Rautio, J., Saranpää, T., Turunen, S., Virolainen, J. & Vuorenpää, M. 2021. *Prosessioikeus*. E-kirja. Helsinki: Alma Talent.

Helenius, D. & Linna, T. 2021. *Siviili- ja rikosprosessioikeus*. E-kirja. Helsinki: Alma Talent.

Jokela, A. 2016. Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. E-kirja. Helsinki: Alma Talent yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannuksen kanssa.

Karppinen, R. 2006. Todistamiskielloista. Teoksessa: Lappalainen, J. & Ojala, T. (toim.) *Kirjoituksia todistusoikeudesta*. E-kirja. Helsinki: Helsingin hovioikeus.

Koulu, R. 2011. Virtuaaliläsnäoloa istuntosalissa - oikeudenkäynnin tulevaisuus vai teknologiauskoisten utopia? *Defensor Legis* N:o 1/2011, 73-86.

Koulu, R. 2018. Digitalisaatio ja algoritmit - oikeustiede hukassa? *Lakimies* 7-8/2018, 840-867.

Lahti, M. 2006. Syytetyn tunnustus todistelukeinona. Teoksessa: Lappalainen, J. & Ojala, T. (toim.) *Kirjoituksia todistusoikeudesta*. E-kirja. Helsinki: Helsingin hovioikeus.

Letto-Vanamo, P. 2008. Oikeuden käsitteet ja käsitteiden historia. *Lakimies* 7-8/2008, 1126-1148.

Loisa, M. 2018. Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten lainkäyttöön digitalisaatio aineistopankkihankkeessa. *Lakimies* 7-8/2018, 1079-1083.

Mason, S. & Seng, D. (toim.) 2017. *Electronic Evidence*. Fourth edition. E-kirja. Lontoo: Institute of Advanced Legal Studies, University of London.

Pihlajamäki, H. 2004. Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Rautio, J. & Frände, D. 2016. Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Helsinki: Edita.

Riekkinen, J. 2019. Sähköiset todisteet rikosprosessissa. Helsinki: Alma Talent yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannuksen kanssa.

Lakien esityöt

HE 133/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Muu kirjallisuus

Aalto, J. 2022. Oikeusmuotoilua aidoissa ympäristöissä. Teoksessa Saarinen, M. & Chydenius, T. Oikeusmuotoilua vakiinnuttamassa - Oikeudellisen erityisosaamisen ja oikeusmuotoilun toinen. Laurea-julkaisut 189. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu, 8-11.

Biasiotti, M., Epifani, M. & Turchi, F. 2015. The EVIDENCE Project: bridging the Gap in the Exchange of Digital Evidence Accross Europe. Viitattu 28.4.2022. <http://sadfe2015.safesocietylabs.com/wp-content/uploads/2015/10/SADFE-2015-Proceedings.pdf>

Euroopan Neuvosto. 2019. Electronic evidence in civil and administrative proceedings. Guidelines and explanatory memorandum. Viitattu 25.4.2022. <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5>

Hirvonen, A. 2011. Mitkä Metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. E-kirja. Helsinki: Ari Hirvonen.

Husa, J. & Pohjolainen, T. 2014 Julkisen vallan oikeudelliset perusteet. E-kirja. Helsinki: Alma Talent

Oikeusministeriö. 2018. Selvitys tuomioistuinten asiakaspalvelun ja etäpalvelun vaihtoehtoista. Oikeusministeriön julkaisu 54/2018. Viitattu 23.8.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161527/OMSO_54_2018_Tuomioistuinten_asiakaspalvelu.pdf?sequence=1

Paasikivi, O., Tuohino, J., Mansnerus, J. & Lång, J. 2022. Tekoälyn käyttömahdollisuudet julkisella sektorilla. Oikeudelliset reunaehdot ja kansainvälinen vertailu. Sitran selvityksiä 206. Viitattu 24.4.2022. <https://www.sitra.fi/app/uploads/2022/03/tekoalyn-kayttomahdollisuudet-julkisella-sektorilla-sitran-selvityksia-206.pdf>

Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Regeringskansliet. 2022. Förslag för att säkra elektronisk bevisning. Viitattu 19.5.2022. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2022/02/forslag-for-att-sakra-elektronisk-bevisning/>

Tuomioistuinvirasto 2022. AIPA-hanke. Viitattu 16.4.2022. <https://tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/tuomioistuinvirasto/tehtavat/hankkeet/aipa-hanke.html>

Oikeustapaukset

KHO 2009:39

KKO 2013:91

Julkaisemattomat

Lumme, S. 2021. Kärjäsihteerin haastattelu 6.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki.

Tikkanen, S. 2021. Kärjäsihteerin haastattelu 12.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki.

Keisu, P. 2021. Kärjätuomarin haastattelu 14.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki.

Raunio, S. 2021. Kärjätuomarin haastattelu 22.10.2021. Helsingin kärjäoikeus. Helsinki.

Liitteet

Liite 1: Haastatteluiden kysymyslomake	56
--	----

Liite 1: Haastatteluiden kysymyslomake

Taustatiedot:

Nimi

Työtehtävä

Työpaikka

Teemakysymykset:

1. Millaisia sähköisiä todisteita riita-asioissa esitetään?
 - a. Poikkeavatko ne käsityksesi mukaan ei-sähköisenä esitetyistä todisteista?
 - b. Onko todistelun sähköistyminen kokemasi perusteella tuonut mukanaan uuden tyyppisiä todisteita tai onko jotain jäänyt sen myötä vähäisemmälle käytölle?
2. Miten sähköisiä todisteita käsitellään oikeusprosessin aikana?
 - a. Toimiiko sähköisten todisteiden käsitteleminen ja hallinnointi sinun työsi kanalta hyvin?
 - b. Tulisiko niiden käsittelyä jotenkin parantaa?
3. Millaisia hyviä ja huonoja puolia sähköisten todisteiden käyttämisessä on mielestäsi?
4. Osataanko sähköisiä todisteita käyttää mielestäsi oikein ja tehokkaasti?
5. Tulisiko niiden käyttöä jotenkin tehostaa?